
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

S B A D

SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

**2019-EKONOMİ-SİYASET
ÖZEL SAYI
ECONOMI&POLITICS
SPECIAL ISSUE**

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNÜN ALTI AYDA BİR
YAYINLANAN ULUSAL VE ULUSLARARASI İNDEKSLERDE
TARANAN HAKEMLİ DERGİSİDİR.

YIL/YEAR:2019 ÖZEL SAYI/SPECIAL ISSUE: EKONOMİ VE SİYASET/
ECONOMY AND POLITICS

YIL: 2019 EKONOMİ ve SİYASET ÖZEL SAYI
YEAR: 2019 ECONOMY and POLITICS SPECIAL ISSUE

SAHİBİ/ OWNER

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü adına
On behalf of Tokat Gaziosmanpaşa University Institute of Social Sciences

Prof. Dr. İlhan EROĞLU ilhan.eroglu@gop.edu.tr

EDİTÖR KURULU/ EDITORIAL BOARD

Doç. Dr. Murat HANİLÇE (Sorumlu Editor/Editor in Chief)

Dr. Fehim KURULOĞLU (Yardımcı Editor/Co-Editor)

Dr. Murat SERDAR (Yardımcı Editör/Co-Editor)

ALAN EDİTÖRLERİ/ FIELD EDITORS

Prof. Dr. İlhan EROĞLU (İktisat)

Doç. Dr. Mehmet Celal VARIŞOĞLU (Eğitim Bilimleri)

Doç. Dr. Türker ŞİMŞEK (İktisat)

Doç. Dr. İsmet TÜRKMEN (Tarih)

Doç. Dr. Ahmet İNANIR (İlahiyat)

Dr. H. Baha ÖZTUNÇ (Tarih)

Dr. Yavuz ACUNGİL (Kamu Yönetimi)

Dr. Emre ASLAN (İşletme)

Dr. Atila KARKACIER (İşletme)

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRÜ/ENGLISH EDITING

Arş. Gör. Dr. Uğur ADA

ISSN: 1306-732X (Press)/ 2564-680X (Online)

BASKI/ PRINTING

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Matbaası/
Tokat Gaziosmanpaşa University Press

YAZIŞMA ADRESİ/ CORRESPONDENCE

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Taşlıçiftlik Yerleşkesi/60250-Tokat-TÜRKİYE

Tel: 0356-2521616 Dahili: (3073-3157)

E-posta/E-mail: sbad@gop.edu.tr;

murat.hanilce@gop.edu.tr;

Web: dergipark.gov.tr/sbad-1

KAPAK TASARIM/ COVER DESIGN

M. Edip ASLAN

Dergimizde yayımlanan yazılar **ITHENTICATE** benzerlik tarama programıyla kontrol edilip, **TUBİTAK ULAKBİM**, **SBV, INDEX COPERNICUS, RESEARCH BIB, İSAM, GOOGLE SCHOLAR** ve **SOBİAD** tarafından dizinlenmektedir.

©Her hakkı saklıdır. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi yılda iki kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Dergide yayımlanan makalelerdeki görüş ve düşünceler yazarların kişisel görüşleri olup, hiçbir şekilde Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün veya Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nin görüşlerini yansıtmaz. Dergide yer alan yazıların dil ve bilim sorumluluğu yazara aittir.

SOBİAD

| SBAD | Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

| JSRR | Social Sciences Researches Journal

Danışma ve Yayın Kurulu/Advisory and Editorial Board

Prof. Dr. Ali AÇIKEL	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (TURKEY)
Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK	Samsun Üniversitesi (TURKEY)
Prof. Dr. Andrij KHARUK	National Army Academy (UKRAİNE)
Prof. Dr. Muhammed Iqbal CHAWLA	Punjab University (PAKISTAN)
Prof.Dr. Memmed ALİYEV	Bakı Slavyan Üniversitesi (AZERBAYCAN)
Prof. Dr. Çetin BEKTAŞ	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (TURKEY)
Prof. Dr. Fatih Coşkun ERTAŞ	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (TURKEY)
Prof. Dr. Claus SCHÖNİG	Frei Universitat Berlin (GERMANY)
Prof. Dr. Eren YÜRÜDÜR	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (TURKEY)
Assoc.Prof. Juan deDios Torralbo Caballero	University of Cordoba (SPAIN)
Prof. Dr. Alpay Doğan YILDIZ	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (TURKEY)
Prof. Dr. Ahmet ÖZKİRAZ	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (TURKEY)
Doç. Dr. İsmet TÜRKMEN	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (TURKEY)
Doç. Dr. Kemal İBRAHİMZADE	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (TURKEY)
Doç. Dr. Ayla OĞUZ	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (TURKEY)
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf TEMÜR	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (TURKEY)
Dr. Lydia Abubakirova M. AKMULLA	Başkurt Devlet Pedagoji Üniversitesi
Alexey PRONİN	Novosibirsk Devlet Üniversitesi (RUSSIA)
Dr. Fariz HALİLLİ	(Miras-AZERBAYCAN)
Dr. Emzar KAKHIDZE	Batumi State University (GEORGIA)
Gadjiev MURTAZALİ	The Ins. of History, Archeology and Ethnography of the Daghestan Scie. Centre of Russian Academy of Sciences (DAGHESTAN)
Kamil İBRAHİMOV	Administration of State Historical Architectural Reserve Icheisheher
Tevfik Sabri HAMMAM	Sohag Üniversitesi Eğitim Fakültesi (EGYPT)
Dr. Salman BANGASH	Peshawar University (PAKISTAN)
Dr. Mahboob HUSSAİN	Punjab University (PAKISTAN)
Dr. Pawel KORZENIOWSKI	University of Rzeszow (POLAND)
Dr. Adrian TERTECEL	The Romanian Academy Institute for S.E.E.Studies

| SBAD | Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

| JSRR | Social Sciences Researches Journal

Bu Sayının Hakemleri / Referees of This Issue

Prof. Dr. Elif Yüksel OKTAY	Yalova Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman Serdar KARACA	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Prof. Dr. Çetin BEKTAŞ	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan Kaya ÜLGER	Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Yalçın KARAGÖZ	Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Belkıs ÖZKARA	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Fırat YALDIZ	Kastamonu Üniversitesi
Doç. Dr. Sedar TOPGÜL	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Doç. Dr. Alper ÇAM	Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Fikret SÖZBİLİR	Artvin Çoruh Üniversitesi
Doç. Dr. Umur AŞKIN	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer KURTBAĞ	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet Güven	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Doç. Dr. Rabia AKTAŐ	Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Arzu AL	Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Emre ATILGAN	Trakya Üniversitesi
Doç. Dr. Berrin GÜZEL	Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Yasin BİLİM	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Nurcan Ö. BAKLACIOĞLU	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Necati Alp ERİLLİ	Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Filiz GÖKTUNA YAYLACI	Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Sait DİLEK	Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Elif ACAR	Bozok Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Onur YENİ	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz CANKARA	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gül GÜN	Munzur Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zümral GÜLTEKİN	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Musa Sait DÖVEN	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir BARUT	Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sibel ÖLMEZ CANGİ	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

| SBAD | Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

| JSRR | Social Sciences Researches Journal

Dr. Öğr. Üyesi Serkan KEKEVİ	Düzce Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hakan ARIDEMİR	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ercan İNCE	Iğdır Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa MACİT	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Orhan ŞİMŞEK	Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜL	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özlem DEMİR	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özgül BİLİCİ	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hakan YILMAZ	Anadolu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gökmen KILIÇOĞLU	Düzce Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özlem Yaşar UĞURLU	Gaziantep Üniversitesi

Enstitü
Müdüründen
Mektup

Sevgili SBAD yazarları, hakemleri ve okurları,

Nisan 2019 tarihinden itibaren Tokat Gazisomanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün yönetimini üstelenmiş bir ekip olarak sizlerle bir arada olmaktan büyük bir mutluluk duyuyoruz. Bundan önce Enstitümüz yönetimine katkı vermiş Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK ve değerli ekibine, ayrıca daha önce enstitü bünyesinde görev yapmış üniversitemiz mensuplarına çok teşekkür ediyoruz.

Ekip olarak yönetiminden sorumlu olduğumuz alanlardan birisi de Enstitümüzün 14 yıldan beri kesintisiz yayın hayatına devam eden Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi'ni başarıyla ayakta tutmaktır. Beş yılı aşkın bir süredir dergimizin yayım sorumluluğunu üstlenmiş Editör Kurulumuz yayın ilkelerimizde çok hassas olarak üzerinde durduğumuz etik yayın anlayışıyla dergimizin yayın hayatına devam etmesinde önemli katkılar sağlamıştır. Bu hassasiyetlerinden dolayı kendilerine müteşekkirim. Ayrıca yeni yapılanmamız kapsamında birlikte çalışmaya başladığımız alan editörleri ekibimiz de, oldukça özverili çalışmalarıyla, dergimize göndermiş olduğunuz değerli çalışmalarınızın, hakemlerin rapor hazırlamasının hedeflenen zaman aralığında gerçekleşmesi için önemli destek vermiş ve makalelerin yayın prosedürünün gecikmemesi hususunda önemli mesafe alınmıştır.

Sosyal bilimler çok geniş yayın portföyüne sahip bir alandır. Bu denli geniş bir yelpazede yayın kabul etmemiz dergimizde hatırı sayılır bir makale yoğunluğunun yaşanmasına neden olmaktadır. Böyle bir yoğunluğu yaşamamızda editöryal ekibin dergimize gönderilen makalelerin yayım sürecinde gösterdiği hassasiyet ve titizliğin payı büyüktür. Yılda iki sayı olarak yayına çıkarılan dergimiz, makale yoğunluğu dikkate alınarak, bu dönem ilave özel bir sayı ile okuyucularının karşısına çıkmaktadır.

Bu sayıda özellikle sosyal bilimlerin iktisat ,siyaset, kamu yönetimi, işletme,

maliye v.b alanlarda yayına kabul edilen makalelerin bir arada yayımlanması

uygun görülmüştür. Böylece dergimizde oluşan yazı yoğunluğunun hafifletilmesi ve yazarların bekleme süresinin azaltılması konusunda bir mesafe kaydedilmiştir.

Yeni yapılanma çerçevesinde gerek SBAD'ın yayın periyodu, gerekse spesifik konulu yeni dergilerin hayata geçirilmesi konusunda ekibimizin çalışmalarını özenle devam ettirdiği bilgisini sizlerle paylaşmaktan mutluluk duyuyorum.

Süphesiz, dergilerin ön plana çıkmasında tarandığı indexler oldukça önemlidir. Dergimiz uluslararası indekslerde taranan bir dergi niteliğinde olmasının yanında, ülkemizde sosyal bilimler alanında az sayıda derginin tarandığı SSCI,ESCI gibi indexlerde taranabilmek için de gerekli başvuruları yapmış durumdadır.

Bu sayımızda yer verdiğimiz yazıların yazarlarına, bu yazıları değerlendiren hakemlerimize, bu yazıları takip eden araştırmacı ve okuyucularımıza dergimize gösterdikleri tevaccühten dolayı sonsuz teşekkür ederim. Son olarak, sosyal bilimler alanında yapılan değerli çalışmalarını dergimizde değerlendirmekten büyük bir mutluluk duyacağımızı iletmek isterim. Gelecek sayılarda görüşmek üzere...

Prof. Dr. İlhan EROĞLU

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

Müslüme AKYÜZ	Çalışma Hayatının Önemli Kaldıraçları: Örgütsel Desteğin İş Tatmini Üzerindeki Etkisinde Örgüt Temelli Öz-Saygının Aracılık Rolü	1-14
Edip ÖRÜCÜ- Feyim KAYALIK- Erdoğan KORKMAZ Adem ÖZBEK	Örgüt Kültürü ve Mobbing İlişkisi: Özel ve Kamu Sektöründe Bir Araştırma	15-26
Sevda BERİGEL İlhan EROĞLU	Bireylerin Finansal Davranış Boyutlarını Etkileyen Sosyalizasyon Ajanlarının Tespiti: Gümüşhane Meslek Yüksekokulu Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama	27-38
Necla TUNAY Aylin MERCAN	Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Dinamikleri	39-56
Serkan KEKEVİ Gökmen KILIÇOĞLU	Sigorta Sektöründe İş Etiği Üzerine Bir Araştırma	57-72
Ümit ŞİMŞEK Fatih ERASLAN	15 Temmuz Sonrası Türkiye’nin Kuzey Irak Politikası	73-102
Yavuz CANKARA Pınar ÖZDEN-CANKARA	2014-2018 Yılları Arasında Tokat’ta Uyuşturucu Madde Kullanımı ve Uyuşturucu Madde Bağlantılı Suçlar	103-120
Ergin TEMEL Erdal Taha AYDOĞDU	Ortadoğu’nun En Köklü İslamcı Yapılanması Olan Müslüman Kardeşler Örgütü’nün Uluslararası Sistemde Algılanması	121-142
Büşra TÜFEKÇİ Süleyman Serdar KARACA	Tuğla Sektöründe İşgücü Profilinin Analizi	143-156
Deniz İSTİKBAL Tunç DURMAZ	İşletmelerin Nakit Akış Profillerinin Analizi: Uluslararası Bir Karşılaştırma	157-180
Eda Özgül KATLAV Nilüfer Şahin PERÇİN	Çin’in Latin Amerika Yatırımlarına Politik Ekonomik Yaklaşım (2005-2018)	181-204
Sercan EKLEMEZLER Selda ADILOĞLU	Düşük Karbon Ekonomisine Geçiş ve Bu Geçişte Karbon Yakalama ve Depolamanın Rolü	205-224
Ahmet SEL	Algılanan Etkileme Taktiklerinin İş Performansı Üzerindeki Etkisini Belirlemede Kontrol Odağının Düzenleyici Rolü: Otel İşletmelerinde Bir Uygulama	225-244
Süleyman TEMİZ	Aşırı-Tüketim Pratiğine Bir Alternatif: Bulgaristan Göçmenlerinde Tutumluluk	245-266
Didem CANSEVER Duygu KIZILDAĞ	Girdi Çıktı Analizi ile Bulanık Hedef Programlama: Sektörel Üretim ve Elektrik Tüketim Değerleri Projeksiyonu	267-284
Gökhan ULUDAĞ	Kâğıt Kaplan- Zayıf Bir Pakt Olarak Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı (Seato) ve Bölgesel Siyasi Etkileri	285-302
	Z Kuşağı Ne İster? İşveren Markası Perspektifinden Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma	303-322
	İş Doyumu ile İş Gören Performansı İlişkisini İncelemeye Yönelik Bir Alan Araştırması	323-341

CONTENTS

Müslüme AKYÜZ	Important Lifts of Work Life: The Mediting Role of Organization-Based Self-Esteem on The Effect Between Perceived Organizational Support and Job Satisfaction	1-14
Edip ÖRÜCÜ Feyim KAYALIK Erdoğan KORKMAZ	The Relationship Between Organizational Culture and Mobbing: A Research on Private and Public Sector	15-26
Adem ÖZBEK	Determination of Socialization Agents Affecting The Financial Behavior Dimensions of Individuals: An Application for The Students of Vocational High Schools Of Gumushane University	27-38
Sevda BERİGEL	The Dynamics of Child Labor in Turkey	39-56
Necla TUNAY Aylin MERCAN	Research on Business Ethics in Insurance Sector	57-72
Serkan KEKEVİ Gökmen KILIÇOĞLU	Turkey Northern Iraq Policy After July 15	73-102
Ümit ŞİMŞEK Fatih ERASLAN	Drug Use and Drug Related Crimes in Tokat Between 2014-2018	103-120
Yavuz CANKARA Pınar ÖZDEN-CANKARA	The Perception of The Muslim Brotherhood Organization- The Most Rooted Islamic Structure of The Middle East in The International System	121-142
Ergin TEMEL Erdal Taha AYDOĞDU	Analysis of Labor Profile in The Brick Sector	143-156
Büşra TÜFEKÇİ Süleyman Serdar KARACA	Important Lifts of Work Life: The Mediting Role of Organizationbased Self-Esteem on The Efect Between Perceived Organizational Support and Job Satisfaction	157-180
Deniz İSTİKBAL	Political Economic Approach to China's Latin American Investments (2005-2018)	181-204
Tunç DURMAZ	Transition to A Low-Carbon Economy and The Role of Carbon Capture and Storage	205-224
Eda Özgül KATLAV Nilüfer Şahin PERÇİN	Moderating Role of Locus of Control in Determining The Effect of Job Performance on Perceived Influence Tactics: An Application at Hotel Firms	225-244
Sercan EKLEMEZLER Selda ADILOĞLU		245-266
Ahmet SEL	Input Output Analysis With Fuzzy Target Programming: Sectoral Production Value and Electricity Consumption Projection	267-284
Süleyman TEMİZ	Paper Tiger - Southeast Asian Treaty Organization (Seato) as An Ineffectual Pact and Its Regional Political Impacts	285-302
Didem CANSEVER Duygu KIZILDAĞ	What Generation Z Wants? A Research on University Students from The Employer's Brand Perspective	303-322
Gökhan ULUDAĞ	A Field Research To Investigate The Relationship Between Job Satisfaction And Employee Performance	323-341

ORTADOĞU'NUN EN KÖKLÜ İSLAMCI YAPILANMASI OLAN MÜSLÜMAN KARDEŞLER ÖRGÜTÜ'NÜN ULUSLARARASI SİSTEMDE ALGILANMASI

Yavuz CANKARA*-Pınar Özden CANKARA*

Öz

Bir uluslararası sistem içinde varlık gösteren devletler güvenliği sağlamak için dost-düşman ayrımı yaparlar. Sistemde yer alan tek aktör devletler olmadığı için, güvenliğin oluşturulması zorlaşmaktadır. Müslüman Kardeşler Örgütü hem uluslararası sistemde, hem de Mısır iç siyasetinde, barışı savunduğu halde, adı "terör örgütü" ifadesi ile eşleştirilmeye çalışılan önemli bir aktördür. 11 Eylül 2001 terör saldırılarının ardından İslam dininin adını terör ile birlikte kullanmaya başlayan ABD, uluslararası literatüre "İslamofobi" kavramını hediye etmiştir. Bu noktadan sonra da ABD dış politikasında önceliği, radikal İslamcı örgütlerle mücadeleye vermiştir. Şüphesiz El-Kaide ya da İŞİD gibi örgütler, sivil yaşama kast eden terör eylemleri organize etmektedir. Ancak tüm İslami örgütleri aynı kefeye koymak adil olmamaktadır. Savunmacı İslami örgütler, bir sivil toplum örgütü gibi hareket ederek, fikirsel mücadele vermektedirler. Ancak daha ortak bir terör örgütü tanımı yapamayan devletler, İslami örgütlere nasıl yaklaşmaları gerektiği konusunda da, ortak bir davranış sergileyememektedir. Terör kavramı siyasallaşmıştır. Müslüman Kardeşler Örgütü de bu durumdan etkilenen örgütlerden birisidir. Bu çalışmanın amacı, Müslüman Kardeşler Örgütü'nün kimliğini ve siyasal duruşunu analiz ederek, uluslararası sistemdeki önemli aktörlerin onu nasıl algıladıklarını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Müslüman Kardeşler Örgütü, terör, Mısır, Hasan El-Benna.

THE PERCEPTION of THE MUSLIM BROTHERHOOD ORGANIZATION- THE MOST ROOTED ISLAMIC STRUCTURE of THE MIDDLE EAST in THE INTERNATIONAL SYSTEM

Abstract

Being a part of the international system states have to make enemy-friend distinction in order to ensure the security. Since states are not the only single actor in the system, it becomes difficult to establish the security. Although The Muslim Brotherhood Organization defends peace, it has been labeling as a "terrorist organization" both in the international system and the Egyptian domestic policy. Following the terrorist attacks happened at September 11, 2001, the US started to use the term of Islam with terrorism and presented "Islamophobia" into the international literature. Certainly, organizations such as al-Qaeda or ISIS have been organizing terrorist acts that threats civilian life. However, it is not fair to put all Islamic organizations in the same pot. Defensive Islamic organizations act as a non-

* Dr. Öğr. Üye., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, yavuz.cankara@bilecik.edu.tr, Orcid Kodu: 0000-0002-9553-9708

** Dr. Öğr. Üye., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, pinar.cankara@bilecik.edu.tr, Orcid Kodu: 0000-0003-3739-4771

governmental organization and provide an intellectual struggle. However, states which cannot use a common definition of terrorist organization also do not have a common attitude about how they should approach the Islamic organizations. The concept of terrorism is politicized. The Muslim Brotherhood Organization is one of the organizations affected by this situation. The aim of this study is to analyze the identity and political stance of the Muslim Brotherhood Organization and to point how important actors in the international system perceive it.

Key Words: The Muslim Brotherhood, terror, Egypt, Hasan El-Benna.

GİRİŞ

Batı dünyası yüzyıllardır Doğu toplumları ile uluslararası sisteme hükmetmek için bir çekişme halindedir. Batı'nın dogmatizmin etkisinden kurtularak pozitif bilimleri geliştirmesi ve buna uygun sosyal ve siyasal yaşam tarzını keşfi, uluslararası sistemde hâkimiyet mücadelesinin yönünün değişmesine neden olmuştur. Doğu toplumları bu yeni duruma uyum sağlayamadıkça Batı, Doğu toplumları üzerinde tahakküm kurmaya başlamıştır. Bu esnada savaş teknolojileri alanında yaşanan gelişmeler, savaşın içeriğini ve ahlakını da değiştirmiştir. Doğu toplumları “neden geri kaldıkları” sorusuna sürekli savaş meydanlarında yaptıkları hataların analizi ile cevap vermeye çalışmıştır. Doğu toplumları meselenin sadece ileri düzey askeri mühimmatın kullanılması olmadığını, asıl dönüşen şeyin iktisadi toplum yapısı ve siyasal yönetim tarzı olduğunu fark ettiğinde, Batılı devletlerin İslam dünyasını işgal süreçleri başlamıştı. İslam dünyası sömürgeleştirildikçe, iki farklı düşünce ortaya çıktı; Batı tahakkümü ile baş edilemeyeceği düşünülerek, buna boyun eğmek ve onu kopyalamak gerektiğini düşünenler ya da kendi kültürel kodlarını koruyarak, buna karşı direnmekten yana olanlar. Direnişten yana tavır alanlar da, zamanla, içlerinde milliyetçi bir uyanış yaşayanlar ve dinsel bir çözüm reçetesi sunanlar olarak ayrışmaya başladı. Müslüman Kardeşler Örgütü, böyle bir karmaşada, İngiliz işgali altında olan Mısır'da, ülkenin bu durumuna itiraz etmek maksadıyla kuruldu.

Müslüman Kardeşler Örgütü, İslam'ın modernleşmeye ve ilerlemeye engel bir din olmadığı savı üzerinden inşa edilen, modern zamanlarda bilinen en eski İslami örgüttür. İslam dininin temel söylemlerini referans alarak, barış, adalet ve kardeşliği savunur. İslam dini, özünde müminlere şiddetten kaçınmayı öğütleyen bir dindir. Müslüman Kardeşler Örgütü de, buna uygun olarak, sosyal dayanışmayı, kültürel özelliklerin korunmasını ve yardımlaşmayı savunur. Mısır'da kurulan örgüt zamanla diğer Müslüman ülkelere yayılır. Aşevleri, hastaneler, okullar kurdukça örgüt, özellikle kapitalist sistemin zulmü altında ezilen, geniş, fakir halk yığınlarına umut aşılar. Bu nedenle de hızla taraftar bulur. Başta Mısır olmak üzere, işgale uğramış ve sömürgeleştirilmiş İslam ülkelerinin temel sorunu, halktan uzaklaşmış ve Batılı değerlerin esaretinde olan egemen bir üst sınıf tarafından yönetiliyor olmalarıdır. Halk ile iktidara yakın kimseler arasındaki sosyal statü ve ekonomik gelişmişlik farkı açıldıkça, halk, işlerin düzeleceğine ilişkin bir umut ışığı aramaya başlar. Müslüman Kardeşler Örgütü bu noktada devreye girer ve halka pes etmemesi gerektiğini öğütler.

Ortadoğu'nun En Köklü İslamcı Yapılanması Olan Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Uluslararası Sistemde Algılanması

Kendi siyasal dönüşümünü Hıristiyan teolojisini siyasetten dışlayarak gerçekleştiren Batı dünyasına göre, yeni ekonomik model olan liberalizmin ve onun siyasetteki uzantısı olan demokrasinin yayılmasının yolu, diğerlerinin de kendisi gibi olmasıdır. Bu nedenle, adında İslam ya da İslam dinine referans veren kelimeler barındıran her oluşum, Batı dünyası için bir dinsel tahakkümdür, bu nedenle de kabul edilemezdir. Batı toplumları, yüzyıllar içerisinde seküler sisteme dönüşürken, İslam ülkelerinin de bu safhaları geçirmesini arzular. "Benim gibi ol" derken kastı, İslam ülkelerinin dini, siyasal-kamusal alandan çıkartıp, bireyin özel alanına indirgemesi yani kamusal alanda laikliğin inşa edilmesidir. En basit ifadesiyle dinin, devlet işlerinden ayrıştırılmasının ardından, İslam ülkeleri de aşama aşama, önce laik, sonra da seküler toplum düzenine ulaşacaktır.

İslam dünyası, Batı'nın bu teknik, siyasal ve kültürel tahakkümü karşısında, bir gerileme içerisinde olduğunu kabullenmiştir. Tartışma, çöküşün nedenlerini ortaya koymada ve Batı'da yaşanan gelişmeler üzerine, Batı'ya ait kültürel unsurların, teknik unsurlarla birlikte alınıp, alınmayacağı noktasındadır. İslam kimliği muhafaza edilerek yeniden eski zamanlardaki gibi bir yükselişin yaşanabileceğini savunanlar, iki ekole ayrılır. Muhammed Abduh (1849-1905) ve Cemaleddin Afgani (1839-1897) İslami yaşam tarzına müdahale etmeden, Batı toplumlarının tekniğini almayı savunur. Müslüman Kardeşler Örgütü, bu ekolden doğar. Abduh'un öğrencilerinden Reşid Rıza (1865-1935) Müslüman dünyanın başına gelen olayların nedenini, Selefi inancın terk edilmesine bağlar ve İbn-i Teymiyye'nin fiziksel mücadeleyi rasyonel gören bakış açısından yararlanır ve Siyasal İslam'ın köklerine dönmek gerektiğini vurguladığı bir teori geliştirir (Azoulay, 2015). Buna karşılık Abdulvahhab sadece İslam'ın asıl köklerine dönerek ve sahih İslam anlayışının benimsenmesiyle İslam toplumlarının yeniden güçlü olduğu döneme dönebileceğini savunur. Suudi Arabistan, bu doktrini temel alan bir devlet olarak kurulur. İslami uyanış, bu farklı çözüm reçeteleri ile gerçekleştirilmeye çalışılır.

İslam dünyasındaki bu ayrışma ve tartışma, kurulan örgütlere de yansır. İslam doktrinini referans alarak kurulan örgütler, bir şekilde Batı dünyasına ilişkin bir bakış açısı geliştirir. Batı dünyası; sömürgeci, yok edilmesi gereken, yozlaşmış bir yapı olarak görüldükçe, buna karşı silahlı mücadeleyi savunan cihatçı örgütler oluşturulur. El Kaide ve İŞİD gibi cihatçı selefi örgütler, bu anlayışla şekillendirilmiş yapılanmalardır. Onlar, saldırı cihadını benimser. Bu nedenle bir İslam devleti kurmak isterken, şiddete başvurur, masum sivil insanların hayatlarını kaybetmelerine yol açan terör saldırıları gerçekleştirir. Bu eylemlerini meşrulaştırırlarken de, topraklarının işgale uğradığı savını öne sürerler. Kuran-ı Kerim'de müminlere meşru müdafaa hakkı tanıyan ayetlere gönderme yaparlar. Bu gibi saldırı odaklı örgütler kurulup, eylem yapmaya başladıkça, şiddeti dışlayan, savunmacı ve fikirsel mücadele veren diğer İslamcı örgütler de, Batı dünyası tarafından etiketlenmeye başlar.

Batılı toplumların görmek istedikleri bir İslam dünyası vardır. Savunmacı ya da saldırgan İslamcı örgütler, Batı'nın görmek istediği bu profile aykırıdır. Batı, İslamcı örgütleri iki şekilde yok etmeye kalkar; ya aralarında ayırım yapar ve bölge halklarının saldırgan örgütlere üye olmasını engellemek için savunmacı örgütlerin varlığına ses

çıkartmaz, ya da savunmacı örgütler hızla taraftar toplamaya ve bir siyasal güç odağı haline gelmeye başlamışsa, saldırgan ya da savunmacı, tüm İslamcı örgütleri aynı kefeye koyar ve hepsine “terörist” der.

Terör; masum sivil vatandaşların hayatlarını kaybetmelerine, yaralanmalarına ya da ciddi hak kaybına uğramalarına yol açan ağır bir eylemdir. Amacı, hükümetleri baskı altında tutarak, örgütün istediği şekilde davranmasını sağlamaktır. Terör eylemi, ille de insan unsuru üzerinde uygulanmamaktadır. Siber saldırıda bulunarak, devlet kurumlarının işleyiş mekanizmalarını bloke etmek de bir terörist eylemdir. Hedef; o toplumda yaşayan insanları korkutarak, onların geri adım atmalarını sağlamaktır. Terörün içeriği, hangi eylemlerin bir terör eylemi olarak görülebileceği ya da bir terör eyleminin hedefleri ortada olmasına rağmen, uluslararası sistemde tüm aktörler tarafından kabul gören ortak bir terör tanımı ve terör örgütleri listesi yoktur. Hatta devletler, bazen üstü örtülü bir şekilde, bu tür eylemde bulunan örgütlere finansal ya da askeri mühimmat temin etmek şeklinde yardımda bulunmaktadır. Bu durum, terör ve terörist kavramlarını siyasallaştırmaktadır. Bir devlete göre bir örgüt terör örgütü olarak kabul edilirken, bir başka ülkeye göre hak mücadelesinde bulunurken silahlı eylemi kullanan sıradan bir örgüte dönüşür.

Terör kavramının bu tartışmalı durumu göz önünde bulundurularak, bu çalışmanın amacı, İslam dünyasının en köklü örgütü olan ve düşünsel mücadele veren savunmacı bir yapılanma olan Müslüman Kardeşler Örgütü’nün, neden son yıllarda hızla terör örgütü kategorisine sokulmaya çalışıldığını analiz etmektir. Böylelikle, Müslüman Kardeşler Örgütü’nün uluslararası sistemde nasıl algılandığı, kimler tarafından yaftalanırken, hangi devletler tarafından desteklendiği de ortaya konulacaktır. Ancak bunun için ilk yapılması gereken, örgütün kimliğini deşifre etmektir.

1. Müslüman Kardeşler Örgütü’nün Kimlik Analizi: İdeolojisi ve Temel Söylemleri

1928 yılında, bir öğretmen olan Hasan El-Benna tarafından, Cem’iyyetü’l İhvan’ul Müslimin adıyla kurulan Müslüman Kardeşler Örgütü, Mısır’ın sömürge haline getirilmesine ve bu statüde tutulmasına yapılan itirazdan filizlenmiştir. I. Dünya Savaşı, Ortadoğu toplumları için, Osmanlı İmparatorluğu’nun yönetiminden ayrılarak, kendi ulus-devletlerini kuracaklarını sandıkları bir dönemeçti. Ancak savaş sonrası düzenlemeleri, bunun olmayacağını gösterdi. Bu halklara, özgürleşmeye ve sistemsel dönüşüm geçirmeye henüz hazır olmadıkları söylendi ve onlar manda sistemi altına alındılar. Mısır, Osmanlı İmparatorluğu’ndan en erken kopartılan Arap bölgesi olarak, bu süreci çok zorlu geçirdi. Müslüman Kardeşler, 1882’den beri İngiliz işgali ve tahakkümü altında olan Mısır halkına bir umut olmak amacını taşımaktaydı. 1922’de İngiltere, Mısır’a göreceli bir bağımsızlık verdiyse de, Mısır’ın iç işlerine olan müdahalesi devam etti ve ülke tam bağımsız olmadı. Örgüt, bu atmosferde sosyal yardım olanakları ve iş imkânları sunarak, kendisine kolaylıkla üye bulabildi. Üyelerini ideolojik ve politik olarak da eğiten örgüt, aslında sadece İslam’ın temel

Ortadoğu'nun En Köklü İslamcı Yapılanması Olan Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Uluslararası Sistemde Algılanması

ilkelerini savunmamakta, aynı zamanda evrensel insani değerlere gönderme yapmaktaydı. Örgütün nihai hedefi, İngiliz emperyalizminden kurtulmaktı. Güçlü bir örgütlenme ağı oluşturulduktan sonra da örgüt, Mısır'da yerel seçim bölgelerinde aktif olarak varlıklarını devam ettirdi. 1941'de yapılan kongrede, mücadelenin aynı zamanda siyasette de bir karşılığı olması gerektiğine karar verildi ve örgüt üyelerinin meclise girebilmek için aday olarak siyasete atılmaları kararlaştırıldı. Böylelikle örgüt, Mısır siyasal yaşamında varlık göstermeye başladı (Yavuz, 2000).

Hasan El-Benna, İslam toplumlarının içinde buldukları müşkül durumu analiz ederken, bu hale gelmenin nedenlerinin; dine olan bağlılığın zayıflaması, Batı medeniyetinin teknik unsurları alınırken, Batı taklitçiliğine düşülerek, başta hayat tarzı olmak üzere, kültürel unsurların da alınmaya başlaması, Avrupa hayranlığı ve bizzat Batı'da ya da Mısır'da Batılı anlamda eğitim veren kurumlarda yetiştirilen Mısır bürokratlarının, İslam dininden uzak bir hayat tarzı seçmelerini görmekteydi (Ganim, 2015).

Hasan El-Benna, Batı'nın kilisenin etkisini kırarak ve dininin toplumsal yaşamdaki yerini değiştirerek ilerlemesinin, Doğu toplumları tarafından örnek alınacak bir hadise olmadığını zira İslam dininin, diğer dinler gibi olmadığını belirtmektedir. Ayrıca Hasan El-Benna, Batı'nın kalkınma için kullandığı veriler ile Doğu'nunkilerin aynı olmadığını da vurgulamaktadır (El-Benna, 2016a). Mısır toplumunun bir kimlik krizi içerisinde bulunduğunu düşünen El-Benna, yeniden İslam dininin asli unsurlarına dönülürse, bu sorunların son bulacağına inanmaktaydı. El-Benna, İslam'ın temel öğretilerinin gün yüzüne çıkartılması için, Selefî bir reaksiyonla, müminleri bilinçlendirmek, İslam dinine ilişkin yanlış yorumlardan kurtulmak ve asıl kaynağın Kuran-ı Kerim ve sahih hadisler olduğunun altını çizmek istemektedir. Ona göre İslam dini ilerlemeye engel bir içeriğe sahip değildir ve hatta modern yaşamın gereksinimlerini karşılayabilecek bir zenginliktedir (Ganim, 2000). Hasan El-Benna (2017) örgütün mahiyetini ve hedeflerini kısaca şu sözleri ile özetlemektedir:

"İslam'ın saf kaynağına; Allah'ın kitabına ve Rasulullah'ın sünnetine dönmek istiyoruz. Metodumuz Hz. Peygamber'in metodudur. Tasavvufçuyuz. Siyasi bir cemiyetiz. Çünkü idareyi İslam'a uygun hale getirip, bütün İslam memleketleriyle bağlarımızı kuvvetlendirmek, kendi milli benliğimize sarılarak, gençlerimizi İslam izzetiyle yetiştirmek istiyoruz. Sporçuyuz. Çünkü kuvvetli müminin zayıf müminden hayırlı olduğunu biliyoruz. Kültürel ve ilmi bir cemiyetiz. Çünkü İslam, ilim talep etmeyi kadın-erkek her Müslümana farz kılıyor. İktisadi bir şirketiz. Çünkü İslam mal kazanmayı ve bu yolda malla da cihat etmeyi emrediyor. İçtimai bir fikir hareketiyiz. Çünkü İslam cemiyetinin dertlerini tedavi edip, en kısa yoldan şifa bulmak için çırpınıyoruz. Görüyorsunuz ki İslam'ın bütün kapsayıcılığı, her türlü ıslahat sahasıyla birlikte hareket şeklini İhvan-ı Müslimin'in metodunda bulmuş oluyor." (s. 38-40)

Bu hedefleri gerçekleştirmek için örgüt, halka açık yerlerde amaçlarını anlatıp, örgüte üye bularak işe başlamıştır. Bu halleriyle, Müslümanlığı ilk kabul edenlerin

cihat tarzlarına uygun hareket etmişlerdir¹ (Çakmak, 2007). Örgüt beş farklı cihat anlayışı benimsemiştir; “mal ile cihat, eğitim-öğretim ile cihat, siyasi cihat, dil ile cihat ve el ile cihat.” (Köse, 2014, s. 65). Cihat kavramı dışında, örgütün önem verdiği bir diğer kavram ise; tebliğdir. Tebliğ, Müslüman nüfusa sahip tüm devletlere yapılmakta ve hem müminler, hem de devletler, dinin doğru şekilde anlatılmasıyla, İslami yaşam tarzına davet edilmektedirler (Ertosun & Topak, 2016). Örgütün üzerine inşa edildiği temel anlayış, Hasan El-Benna'nın şiar edindiği şu sözlerinde gizliydi (Guitta, 2010, s. 4): “Çözüm İslam'dadır. Kuran, anayasamızdır. Amacımız; Allah'tır. Peygamber, liderimizdir. Cihad, bizim yolumuzdur. Allah yolunda ölmek en büyük umudumuzdur. İslam'ın doğası hükmedilmek değil, hükmetmek, tüm uluslara yasasını benimsetmek ve tüm dünyaya gücünü yaymaktır.” Hasan El-Benna, örgütün şu dinamikler üzerine inşa edildiğini belirtmektedir: “İhtilaf bölgelerinden uzak durma, ileri gelen büyüklerin gözünden uzak olma, İslam kardeşliğine uygun olmayan kin ve nefret hislerinin olduğu siyasi partilerden uzak durma ve aşama aşama ilerlemedir.” (2017, s. 41-44).

Hasan El-Benna siyasi partilerin her ülke için uygun olmayacağını düşünen bir liderdir ancak bu konu hakkındaki fikirlerini dile getirirken, düşüncelerinin kendisine ait olduğunun ve başkalarının partiler hakkındaki düşüncelerini etkilemek ya da değiştirmek şeklinde bir amacının olmadığını belirterek, sözlerine başlamıştır. O, Mısır'daki partilerin “suni” olduklarını düşünmekte ve “milletten çok kişiye dayandıklarını” vurgulayarak, bu oluşumlara karşı çıkmaktadır. İslam'ın ayrıştırıcı değil, birleştirici olma özelliğine dikkat çeken El-Benna, tek ümmet anlayışına vurgu yapan bu dinin siyasal partilerin varlığını kabul etmeyeceğini ifade etmektedir (El-Benna, 2016b).

Hasan El-Benna, ülkesindeki yabancıların sistemde neden oldukları etkiden ve halktan kopuk bir yaşam süren Mısır'ın elit sınıfının, siyasette yarattığı sorunlardan kurtulmanın yolunu, İslam dininde gördü. Dolayısıyla önceleri amacı, İslam ümmetini birleştirmekten ziyade, Mısır'ın ekonomik, siyasal ve sosyal sorunlarını çözmektir. Ancak Müslüman Kardeşler Örgütü kurulurken, sadece Hasan El-Benna'nın kimliği etrafında şekillendirilmedi. Örgütün iç yönetimini kolaylaştırmak için, konsey ve alt birimler kuruldu. Zamanla, örgütteki liderlerin bir kısmı, Vaft Partisi gibi, ülkede yeni oluşan siyasal partilere kaymaya ve hatta iç siyaseti etkilemek adına, paramiliter gruplar oluşturmaya başladı. Müslüman Kardeşler Örgütü üyeleri tarafından kurulan bir alt yapılanma olan Tanzim el-Khas Örgütü, Mısır'da ekonomi ve siyasetin hızla kötüleştiği 1940'larda, şiddeti de bir yöntem olarak benimsemeye başladı. Tanzim el-Khas, Mısır hükümeti tarafından, bu dönemde yapılmış bazı suikast ve bombalama eylemlerinden sorumlu tutulmaktadır (Stacher, 2008).

---

¹ Şu hadis, Müslüman Kardeşler'in cihat anlayışını açıklamak için kullanılan önemli göndermelerden birisidir: “Müslümanlar arasında meşhurdur ki, düşmanla çarpışmak küçük cihaddır. Ondan daha büyük cihad, nefisle yapılan cihaddır. Buna dair eldeki delil şu hadistir: Resulullah şöyle buyurdu: “Biz küçük cihaddan büyük cihada döndük.” Ashab, “Ey Allah'ın Peygamberi! Büyük cihad nedir?” dediğinde, Resulullah, “Kalple veya nefisle yapılan cihaddır.” diye cevap verdi. (Kutup, El-Benna ve Mevdudi, 2016, s. 330).

Ortadoğu'nun En Köklü İslamcı Yapılanması Olan Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Uluslararası Sistemde Algılanması

Müslüman Kardeşler Örgütü, bir İslam sorunu olarak gördüğü Filistin meselesi ile de yakından ilgilenmiş ve 1936 yılından itibaren bu konu hakkında aktif bir pozisyon almışlardır (Bulut, 1994). Hatta 1948 Savaşı'nda örgüt, cihat çağrısı yapmış ve üyeleri savaşa aktif olarak katılmıştır. Örgütün sayesinde Filistin sorunu, Mısır'ın gündemine oturmuştur (Özkan, 2014). Bu durum, ABD, İngiltere ve Fransa'da rahatsızlık yaratmış, Ortadoğu'yu etkisi altında tutan bu ülkeler, bölge ülkelerine, Müslüman Kardeşler Örgütü'nü saf dışı etme tavsiyesinde bulunmuştur. Müslüman Kardeşler'in Mısır hükümeti ile ters düşmesi, bu döneme denk gelmektedir. Üstelik Hasan El-Benna'nın, Mısır Kralı Faruk'a mektup yazarak, Başbakan'ı Mısır devletinin çıkarlarını yeterince gözetmemekle suçlaması, örgütün sivil bir yardım kuruluşu olmaktan çıkıp, siyasal pozisyon almaya başladığını göstermektedir (Kalaycı, 2018). Tüm bu bileşeler neticesinde, 8 Aralık 1948'de hükümet, örgütün mal varlığına el koymuş ve faaliyetlerini yasaklamıştır. Bu yaklaşım, örgütte bir tepkinin oluşmasına yol açmıştır (Yavuz, 2000). Olayların başlangıcında, örgütün maruz kaldığı bu ithamların ardında, siyasal nedenlerin olduğu görülmektedir.

Örgütün adının şiddet ile anıldığı en önemli olay, üyelerinden birinin, Mısır Başbakanı Mahmud el-Nukraşi'ye düzenlediği suikasttır. Bu olay olduğunda, aslında Hasan El-Benna, örgüte bağlı alt fraksiyonların kontrolünü kaybetmiştir. Her ne kadar Hasan El-Benna, yaşananlardan sonra hala daha sakinliği ve uzlaşmayı savunsa da, devlet otoritesi, örgüte nasıl tavır alacağını belirlemişti. 12 Şubat 1949'da Hasan El-Benna'nın kendisi de, hükümet tarafından düzenlenmiş bir suikast girişiminde hayatını kaybetti (Stacher, 2008). Bu tarihten itibaren, örgüt üyelerine karşı ülke çapında baskı ve yıldırma politikası izlenilmiş ve üyeler tutuklanmaya başlamıştır.

Hasan El-Benna, politik duruşu itibarıyla, İslam çatısı altında bir birleşmeyi savunduğu için, Arap milliyetçiliği düşüncesini reddetmiş, Batı taklitçiliğine karşı gelirken, "Doğucu" olmamak gerektiğinin de altını çizmiş bir aktivistti. Batı'nın dinini terk ettiği için, kültürel bir yozlaşma içerisinde olduğunu ve bu nedenle bir çöküş yaşadığını düşünen El-Benna, bu materyalist yaşam şeklinin, Batı tarafından Doğu'ya da öğretildiğini ifade etmektedir. El-Benna'ya göre Türkiye ve Mısır, Batı'nın bu politikasından en çok etkilenen iki İslam ülkesidir. Onun hayatını kaybetmesinin ardından, fikirleri örgütte yaşamaya devam etmiştir. Ancak örgüt, düşünsel olarak, içerisinde iki farklı ekole bölünmüştür. Bir kısım örgüt mensubu, El-Benna'nın açtığı yoldan ilerleyerek, ılımlı, reformist ve savunmacı bir strateji izlenilmesi gerektiğini savunmuştur. Said Ramazan, bu anlayışın en önde gelen temsilcisidir. İkinci grup ise daha etkin bir mücadele verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Onlar daha radikal fikirler benimseyerek, Salih Aşmavi'nin önderliğinde birleşmiştir (Ganim, 2000).

Hasan El-Benna'nın ardından, yaklaşık yirmi yıl boyunca örgütün liderliğini Hasan İsmail El Hudeybi üstlenmiştir. El Hudeybi, devlete karşı uzlaşmacı bir tavır izlenilmesinden yana olmuş, radikal ve saldırgan fikirlere karşı gelmiş, bu duruşuyla da hala günümüzde örgüt üzerinde etki bırakmış bir siyasal figürdür (Zollner, 2009). Seyyid Kutup ise 1953 yılında örgüte üye olmuş ve bir ideolog olarak kitleleri etkilemeye başlamıştır. Seyyid Kutup ile Hasan El-Benna hiç tanışmamıştır. Birbirleri ile kıyaslansalar da aslında iki farklı karakterdir. İkisinin cihat kavramına yaklaşımları,

İslami düzen hakkındaki fikirleri ve liderlik profilleri birbirinden ayrıdır. Ramazan Külye'ye göre; "Benna karizmatik, Kutup düşünsel liderdir." (2014, s. 101-103).

İngilizlerin halen Mısır'da ciddi biçimde varlığını devam ettirdiği bu yıllarda, ülke içinde bu duruma karşı bir muhalefet de oluşmaya başlamıştır. Başbakan Nukraşi Paşa'nın ardından hükümeti kuran Nahhas Paşa, ülke içi gerginliği kavradığından, bir yandan İngiliz etkisini azaltmaya çalışmakta, diğer yandan da Müslüman Kardeşler'e karşı izlenen sert politikayı sonlandırmaktaydı. Hasan el-Benna'nın ardından örgütün lideri olan Hasan el-Hudaybi, örgütün kuruluş felsefesine uygun olarak, İngilizlere karşı cihat çağrısında bulundu. Kurucu liderleri Mısır hükümeti tarafından öldürüldüğü halde, Müslüman Kardeşler, İngiliz etkisinin kırılmasına çalışan Nahhas Paşa'yı destekledi. Hatta Müslüman Kardeşler, ülkeyi İngiliz etkisinden kurtarmak isteyen Hür Subaylar Hareketi'ne de destek vermeye başladı (Yavuz, 2000).

Mısır'da, 1952'de, Hür Subaylar Darbesi gerçekleşikten ve eski rejim sona erdirildikten sonra, Cemal Abdul Nasır ile Müslüman Kardeşler Örgütü arasındaki ilişki, ilk başlarda barışçıl olmuştur. Müslüman Kardeşler Örgütü, krallık rejiminin son bulmasını desteklemişti. Lakin zamanla Cumhurbaşkanı Nasır'ın ülkede inşa etmeye çalıştığı sosyalizme dayalı Arap milliyetçiliği akımı, Müslüman Kardeşler'in benimsediği ideoloji ile ters düştü. Zira örgüt, İslam dinini temel alan bir devlet kurulmasını istemekteydi (Yavuz, 2000).

Bu ayırım esnasında, örgütün adı ikinci defa bir şiddet eylemi ile eşleştirildi. Ekim 1954'de, bir örgüt mensubunun, Cumhurbaşkanı Nasır'a karşı suikast girişiminde bulunduğu iddia edildi. Her ne kadar Cumhurbaşkanı saldırıdan yara almadan kurtulmuş ve örgütün bu olayda sorumluluğu ispat edilememişse de, Cumhurbaşkanı Nasır bu durumu, başta Müslüman Kardeşler olmak üzere, kendisine muhalif olan yapıları temizlemede bir fırsat olarak gördü. Böylelikle Müslüman Kardeşler Örgütü, ülkede yasaklı örgüt haline geldi. Başta Muhammed Mehdi Akif olmak üzere, üyeleri ve kıdemli liderleri, uzun yıllar hapse atıldı ve burada işkence ve insanlık dışı muamele gördü. Örgüt, bu zorlu koşullar altında birliğini tam olarak muhafaza edemedi. Eylül 1970'de Cumhurbaşkanı Nasır hayatını kaybedene kadar, varlığını parçalı olarak devam ettirdi ve iç siyasete karışmadı. Cumhurbaşkanı Cemal Abdul Nasır, 1956'da siyasal sistemi tek bir siyasal partide topladı ve diğer partileri kapattı (Özhasar & Elbinsoy, 2017). Mısır, böylelikle, sivil toplum örgütlerinin pek de varlık gösteremediği ve siyasal sistem ile bürokraside en güçlü ve organize yapının silahlı kuvvetler olduğu bir devlete dönüştü (Ülger, 2016).

Müslüman Kardeşler Örgütü'nün siyasi yasaklı olduğu bu yıllarda, örgüt içinde ideolojik tartışmalar yaşandı. Daha radikal fikirlere sahip olanlar örgütten ayrılarak, kendi siyasi yapılanmalarını oluşturmaya başladı. Savunma cihadının yeterli olmadığını düşünenlerden en önemlisi Seyyid Kutub'tur. Mısır hapisanelerinde uzun yıllar maruz kaldığı işkencenin, Kutub'un bakış açısını etkilediği düşünülmektedir. Kutub'un felsefi bakış açısı, Mısır tarihine dayanır. Kutub, şiddet kullanımını, 14. yüzyıl düşünürü Ibn-i Teymiya'nın görüşleri ile meşru kılmaya çalışır. Teymiya, İslam öncesi Cahiliyye hükümetlerinin devrilmesi için, şiddet kullanmayı doğru kabul

Ortadoğu'nun En Köklü İslamcı Yapılanması Olan Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Uluslararası Sistemde Algılanması

etmiştir. Kutub da, Cumhurbaşkanı Nasır'ın Müslümanlara hapisanelerde işkencede bulunduğu zamanları, Cahiliyye dönemine benzetir. Ağustos 1966'da Seyyid Kutub asıldığından beri, Müslüman Kardeşler Örgütü üyeleri, onun bu fikirlerini tartışmaktadır (Stacher, 2008).

Kutub eserlerinde, hâkimiyet ve cahiliyet kavramlarına özel bir atıf yapar. Seyyid Kutub, yaşadığı dönemdeki toplum yapısını, Allah inancını dışladığı, İslam dini dışında değerler, yargı sistemi ve yasalar geliştirmesi dolayısıyla eleştirir (Kutub, 2018). Amacı İslam dininde reform yapmak değil, İslami hayat tarzına dönüş yapmak ve unutulmuş değerlere sahip çıkmaktır (Özbadem, 2016). Ona göre toplum, İslam'ın emirlerine uygun olarak yaşayan Müslümanlar ve İslami yaşam tarzını uygulamayan, İslam hukukundan ve ahlakından uzak bir yaşam süren cahili olanlar olarak ikiye ayrılır. Kutub'a göre cihat, cahiliyeye karşı verilmektedir. O, cihadın, İslam dünyasının kendisini savunması olarak görülmesine karşı çıkmaktadır (Görgün, 2000a). Dolayısıyla Kutub, cihadın sadece savunma amaçlı değil, saldırı amaçlı da kullanılabileceğini söyler. Bu nedenle fikirleri, kendinden sonrakileri derinden etkilemiştir. Hatta bu sebeple ona, "Yeni Selefilik" akımının temsilcisi yakıştırması yapılmaktadır. Bazı İslamcı örgütlerin radikalleşmelerinde Kutub'un bu fikirlerinin etkisi olduğu düşünülmektedir. Örneğin Suudi Arabistan'daki İslami muhalefet, Cezayir'de bulunan İslam Kurtuluş Cephesi, Filistin'de Hamas Örgütü, Ürdün, Suriye, Irak ve Lübnan'daki Müslüman Kardeşler Örgütleri, Kutub'un siyasal yaklaşımından etkilenen yapılanmalardır. Bu noktada göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husus, Kutub'un Cahiliye ve cihat kavramlarına ilişkin görüşlerinin, onunla aynı çizideki bazı arkadaşları tarafından eleştirildiğidir (Görgün, 2000a).

Cumhurbaşkanı Nasır'ın ardından Mısır'da siyasal iktidar, yardımcısı Enver Sedat'ın eline geçmiştir. Enver Sedat, önceliği Nasır zamanında yaşananları değiştirmeye vermiştir. 1971 yılında benimsenen yeni anayasa ile devletin adı "Mısır Arap Cumhuriyeti" olmuş ve İslam hukuku temel referans kaynağı olarak kabul edilmiştir. Mısır, Nasır dönemi sosyalizmin etkilerini silerken, bir yandan da liberal ekonomiye entegre olmaya başlamıştır. Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın kurduğu Ulusal Demokratik Parti, bu değişimin simgesi olmuştur. Bu dönemde Nasır'ın Arap Sosyalist Birliği ise siyasal yaşamını sona erdirmiştir. Enver Sedat ülkeyi değiştirmek isterken, siyasette demokratikleşme ve ekonomide liberalleşme adımları atmıştır. Çok partili yaşama geçiş, bu anlayışın ürünüdür (Özhasar & Elbinsoy, 2017). Müslüman Kardeşler bu dönemde Sedat rejimine karşı şiddeti savunan diğer İslamcı örgütlerden hızla uzaklaşmıştır (İbrahim, 1982).

Mısır siyasal iktidarının Müslüman Kardeşler'e karşı yaklaşımı da, bu süreçte değişime uğramıştır. Örgüt; yeniden faaliyette bulunma, yürüyüş düzenleme ve görüşlerini açıkladıkları broşürler basma imkânına kavuşmuştur. Örgüt, özellikle üniversitelerde hızla yapılanmaya başlamış ve 1970'lerin sonuna gelindiğinde, başarılı bir siyasi özne görünümü almıştır. Müslüman Kardeşler'in 1970'lerdeki genç üyeleri, zamanla siyasette önemli pozisyonlar elde eden kişiler haline dönüşmüştür. Bu yıllarda örgüt, ülke çapında etkisini arttırmaya başlamış, politik sisteme barışçıl bir şekilde entegre olmaya özen göstermiştir. İlimli siyaset anlayışı sayesinde, örgüt

üyeleri siyasal sisteme katılabilir hale gelmiştir. Hatta örgüt mensupları zamanla, Mısır'daki dernek ve sendikalara da üye olmaya başlamıştır (Stacher, 2008).

Enver Sedat'ın, 1981 yılında, İslami Cihad Örgütü mensubu tarafından öldürülmesinin ardından, göreve yardımcısı Hüsnü Mübarek gelmiştir. 1980 ve 1990'larda artık örgüt üyeleri, üniversitelerin dışında, mühendislik, tıp ve hukuk alanlarındaki sendika seçimlerinde de başarı elde eder hale gelmiştir. Örgütün siyaset alanında da hızlı bir yükselişi olmuştur. Bir zamanların yasaklı örgütü, seçimlere kendi başına giremediği için, 1984 yılında yapılan seçimlerde Vaft Partisi ile birlikte yer almış ve 8 sandalye kazanmıştır. 1987 seçimlerinde ise örgüt, Amel ve Ahrar Partileri ile işbirliği yaparak, parlamentoda 35 sandalye kazanıp, ciddi bir başarı elde etmiştir. 1980'lerde örgütün yakaladığı bu yükseliş, Mısır siyasal sisteminin 1990'larda örgüte karşı tedbir almasına neden olmuştur (Stacher, 2008). Örgüt, 1990 yılında yapılan seçimlere katılmamış, 1995 yılında yeniden örgüte yönelik yıpratıcı politikalar izlenmeye başlamıştır. Bu yıllarda örgüt, terör bağlantısı suçlaması geçirmiş, 1995 yılında yapılan seçimlere girmelerine yine izin verilmemiştir (Yavuz, 2000).

1990'larda, Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek, cihatçı el-Gama'a el-Islamaya isyanını bastırmakla meşgul iken, bir yandan da Müslüman Kardeşler üyelerini tutuklamaya başlamıştır. Devlet şiddetine maruz kalmaya alışkın olan örgüt, bu durumu sakinlikle karşılamış ve kurumsal yapıya şiddet içermeyen bir yöntemle katılmaya devam etmiştir. Sonuçta üniversitelerde, sendikalarda ve parlamentoda yer alan örgüt üyeleri, şiddet uygulamaya dönülmemesi noktasında ısrarcı davranmıştır. Bu dönemde örgüt, sendikaları bile siyasal partiler gibi görmeye başlamıştır (Stacher, 2008).

Müslüman Kardeşler Örgütü, yıllar içerisinde gelişim göstermiş bir dinamik örgüttür. Kurucusu Hasan El-Benna, ülkesinin içinde bulunduğu koşullara uygun olarak, önceliği emperyalizm ve sömürgeciliğe karşı mücadele olarak belirlemiş ve bu hususta yapılacak savunma cihadının müminler için farz olduğunu ifade etmiştir. Onun hayatını kaybetmesinin ardından örgütü en çok etkileyen ikinci lider şüphesiz Seyyid Kutub'tur. İkisinin cihat kavramına yaklaşımı ve savundukları fikirler arasında farklılıklar mevcuttur. Seyyid Kutub'un yaşadığı dönem, Hasan El-Benna'nunkinden farklıdır. Bu nedenle El-Benna, Cahiliye, hâkimiyet veya darülharp kavramlarını kullanmaz iken, Kutub içinde yaşadığı dönemi cahiliye olarak görmekte ve bu duruma karşı cihat çağrısı yapmaktadır. Şüphesiz Kutub'un görüşleri, doğrudan örgütün siyasal görüşü değildir ancak örgüt mensupları içerisinde onun görüşlerini kabul eden önemli bir kitle bulunmaktadır. Örgüt, Mısır siyasal sistemi tarafından baskı altına alındıkça, rejime karşı savaşmak yerine, rejim ile ılımlı bir ilişki kurmayı denemiş ve 1970'lerden sonra, Mısır'da cihat düşüncesinden uzak, aşırılıktan kaçındığı bir yaklaşım benimsemiştir. Zaten El-Benna, anayasal düzene karşı çıkmamış bir düşünürdür. Örgütte, onun yolundan ilerlemeye karar vermiştir (Görgün, 2000b).

Örgüt, zamanla, Arap toplumları içerisinde yeşererek, gelişmiş ve Sünni Selefi bir örgüt görünümünü almıştır. 1945 yılında, diğer ülkelerde örgütün bir uzantısı olarak kurulan yapılanmalarla temas halinde bulunabilmek maksadıyla, "İletişim Bürosu"

Ortadoğu'nun En Köklü İslamcı Yapılanması Olan Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Uluslararası Sistemde Algılanması

oluşturulmuştur. Diğer ülkelerde kurulan bu yapılanmalar, zamanla kendi ülkelerinde etkili bir pozisyona gelmiştir. Müslüman Kardeşler'in Mısır dışındaki en büyük yapılanması Suriye'dedir. Hasan El-Benna'nın damadı Said Ramazan'ın katkılarıyla, 1960'da, Münih'te bir cami inşa edilmesinden sonra örgütün Avrupa'da da şubeleri açılmaya veya örgütün izinden giden İslamcı organizasyonlar kurulmaya başlamıştır (Bedford Row International, 2015). Zaman zaman İran, siyasal gerekçelerle örgütü desteklemişse de, sonuçta Sünni kimliği temel alan örgütün, Şii dünyada karşılığı olmamıştır (Çakmak, 2007).

Örgüt üyeleri arasında alt gelir grubu yer alsa da, kurucu ve lider kadrosuna bakıldığında, bu oluşumun bir kentli, eğitilmiş, orta sınıf hareketi olduğu görülmektedir. Hareketin temel amacı İngiliz emperyalizminin Mısır'daki etkisini silmektir ancak bu yapılırken, Batı'nın teknolojik gelişimi dışlanmamaktadır. Örgütün temel referans noktası Kuran ve Sünnet'tir. İslam dünyasının, Peygamber döneminde yaşananları referans alarak geri kalmışlığından kurtulabileceğine inanır. Onlara göre cihat; Müslümanların medeniyet seviyesine erişebilmek için çaba göstermesidir. İslam dini şiddeti reddeden bir din olduğu için, örgüt cihadı diyalog süreci olarak görmektedir. Dolayısıyla cihat, sadece Müslüman olmayan unsurların İslam ile tanıştırılması değildir. İslam'ın tarihsel olarak savaşa başvurmadığı dönemlerde daha çok yayılmış olması, dikkat çekicidir. Örgüt, bu nedenle şiddet kullanmamaya vurgu yapmaktadır. Amaçları; İslam dinine ilişkin yapılan yanlış yorumları ortadan kaldırmak, İslam toplumlarını birleştirmek, müminlerin ekonomik yaşam düzeyini yükseltmek, toplumdaki sosyal adaletsizliği ortadan kaldırmak, İslam toplumlarını Batı tahakkümünden kurtarmak ve İslam dini temelinde evrensel barışın sağlandığı bir İslam devleti kurmaktır (Çakmak, 2007). Örgüt yetkilileri 700.000 üyeleri olduğunu söylese de, gözlemcilerin raporlarına göre, yaklaşık olarak 600.000 üyeye sahip örgütün, en başından beri, bünyesinde aktif bir gençlik yapılanması mevcut bulunmaktadır (Martini, Kaye ve York, 2012).

2. Arap Baharı Sürecinin Müslüman Kardeşler Örgütü'ne Yansıması

Arap Baharı'nın başlamasıyla, Batılı devletler, Mısır'da Müslüman Kardeşler Örgütü ile nasıl bir ilişki kuracakları hususunda kararsız kaldılar. Her ne kadar Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı, örgüt ile temas kurulması fikrine daha ılımlı yaklaşırsa da, ABD, 11 Eylül saldırılarından beri, Mısır yasalarına saygı duymamaları ve iletişim kurmada gösterdikleri isteksizliği öne sürerek, örgüt üyeleri ile görüşülmesine karşıydı. Batılı devletlerde, Müslüman Kardeşler Mısır'da iktidara gelirse, örgütün nasıl hareket edeceği hakkında spekülasyonlar başladı. Temel tartışma şu husustu; onlara göre Müslüman Kardeşler, şiddete başvuran bir örgüttü ve siyasal iktidarı ele geçirirse, örgüt gerçekten de bunu bırakacak mıydı? Dahası, örgütün, El-Kaide gibi radikal cihatçı selefi örgütler ile ilişkisi nasıl olacaktı? Örgüt, Hristiyan azınlıklara karşı nasıl davranacaktı? Örgüt, seçimleri kazanırsa, Mısır'ın demokrasi tecrübesi sona mı erdirilecekti? (Stacher, 2008).

Stanley Kurtz, henüz ortada Arap Baharı'nın oluşum belirtileri dahi yok iken, 2007 yılında yayınladığı bir çalışmada, ABD'nin Müslüman Kardeşler politikasını

incelerken, ortaya ilginç bir iddia atmıştır. Kurtz'a göre, Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Parti içerisinde bazı uzmanlar, Ortadoğu'da demokrasiyi geliştirmek adına, Mısır'da Müslüman Kardeşler Örgütü'nü kasten güçlendirerek, radikal teröristleri sistemden uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Kurtz, bu yaklaşımın doğru sonuçlar vermeyeceğini çünkü örgütün ılımlı hale getirilmesinin, liberal olmayan Ortadoğu demokrasilerinde nasıl bir sonuç doğuracağını öngörülemez olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşım, kendi içerisinde oldukça sorunludur. Zira Kurtz, burada İslam'ın demokrasi ile olan uyumunu sorgulamakta ve Müslüman Kardeşler Örgütü'ne önyargı ile yaklaşmaktadır. Kurtz'ün bu yaklaşımına karşılık, Shehata ve Stacher, 2005 yılında yapılan seçimlerde Müslüman Kardeşler başarı sağladığından ve bölgedeki İslamcı örgütler sesini daha fazla duyurur hale geldiğinden beri, ABD'nin, şiddeti reddeden ılımlı İslamcı gruplar ile bir diyalog kurması gerektiğini algılamaya başladığını belirtmektedir (Stacher, 2008). Müslüman Kardeşler Örgütü, sistemde bir aktördür ve bir şekilde yokmuş gibi davranılmasının, Mısır siyasal hayatına bir katkısı yoktur.

2010'da Tunus'ta başlayan halk ayaklanmaları, kısa sürede benzer kaygıları olan ülkelere yansımaya başlayınca, Mısır da bundan nasibini almıştır. Mısır'da halk sokaklara dökülünce, Müslüman Kardeşler, 1952'deki darbeden sonra, ilk kez bir harekete açıkça destek vermiş ve bu süreci bir fırsat olarak görmüştür. Hüsnü Mübarek'in devrilmesine kadar, Müslüman Kardeşler, ya üyelerini bağımsız aday olarak seçimlere sokmakta, ya da başka siyasal partiler üzerinden siyaset yapmaya çalışmaktaydı. Mübarek rejiminin son bulmasının ardından örgüt, "Hürriyet ve Adalet Partisi" adında bir siyasal parti kurma imkânına kavuşmuştur (Ülger, 2016).

Arap Baharı, sadece Ortadoğu ülkelerini değil, Kuzey Afrika ülkelerini de etkilemiştir. Örneğin Fas'ta, Kral 5. Muhammed halk hareketlerinin yol açtığı travmayı kavrayarak, yeni bir anayasa hazırlamış ve siyasal sistemde değişiklik yapmıştır. Böylelikle 2012'de yapılan seçimlerde, Adalet ve Kalkınma Partisi başarı elde etmiş ve koalisyon hükümetleri ile ülke yönetiminde söz sahibi olmaya başlamıştır. Böylelikle parlamentoda en büyük grup olmayı başaran bir siyasal İslamcı Parti, ülkede iktidar olmayı ve Başbakan çıkartabilmeyi başarmıştır. Ardından parti yetkilileri amaçlarının ülkenin sosyal ve ekonomik sorunlarına eğilmek olduğunu belirttikleri açıklamalar yapmışlardır. Hatta Avrupalıların, bu partinin Fas'ta alkol kullanımı ya da kadınların giysi şekline müdahale gibi, yaşam tarzına müdahalede bulunmayacağını anlamalarını sağlama hedefi benimsenmiştir (Wickham, 2013, s. 245). Ülkede kraliyet rejimi devam ederken, bir yandan da demokrasiye ve sivil siyasete geçiş süreci yaşanmıştır ("Arap Baharı'nın", 2012). Fas gibi bu geçiş sürecinde kraliyet rejimini muhafaza eden diğer ülkeler ise Ürdün ve Körfez ülkeleri olmuştur ("Arap Baharı'nda Beklenmedik", 2013). Arap Baharı sonrasında bölge ülkelerinde gözlemlenen en önemli husus, siyasal İslam'ı referans alan oluşumların ve siyasal partilerin kurulması ile, bazı ülkelerde bu partilerin iktidara taşınmış olmasıdır. Suriye'de muhalifler "Adalet ve Kalkınma Hareketi" adı altında birleşmişken, Yemen'deki muhalifler "Adalet ve Kalkınma bloğu" oluşturmuşlardır. Ürdün, Sudan, Cibuti ve Moritanya'da da Adalet ve

Ortadoğu'nun En Köklü İslamcı Yapılanması Olan Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Uluslararası Sistemde Algılanması

Kalkınma Partileri kurulmuştur (Varlı, 2011). Tunus'ta Zeynel Abidin Bin Ali'nin ardından, 2011 yılında yapılan seçimlerde, Müslüman Kardeşler'in bu ülkedeki etkisi ile oluşturulan, Raşid Gannuşi'nin En-Nahda Partisi, %37 oy alarak, seçimleri kazanmış ama Mısır'da Cumhurbaşkanı Mursi'nin başına gelen darbe süreci göz önünde bulundurularak, iktidar geçici teknokratik hükümete teslim edilmiştir. Böylelikle İslamcı siyasetten korkan çevrelerin endişeleri bastırabilmiştir (Bennett-Jones, 2014). Dolayısıyla Arap Baharı'nın başlarında, Müslüman Kardeşler ile bağları olan yapılanmalar, iktidara gelebilmiştir. 2011-2014 yılları arasında Yemen, 2012-2017 yılları arasında Somali, 2011-2014 yılları arasında Tunus ve 2011-2017 yılları arasında Fas iktidarlara bunun en güzel örneğidir. Hatta Lübnan, Kuveyt, Bahreyn'de ve İngiltere'de, Müslüman Kardeşler ya hükümetin bir parçasıydı ya da devlet kurumlarıyla yakın bir işbirliği içerisindeydi. Ancak bu durum çok da uzun sürmemiştir (Hansen & Gaas, 2017).

Toplumsal olaylar, aslında bu ülkelerin hiç birinde, bir özgürlük ve huzur ortamı ya da siyasette katılımın artması şeklinde sonuçlanmamıştır. Suriye, etnik temelde bir iç savaş yaşamaktadır. Libya dış müdahaleye uğradığı halde, ülke iki farklı görüş açısı içerisinde kargaşa yaşamaktadır. Yemen'de mezhep temelinde iç savaş yaşanmış, Bahreyn'e Suudi Arabistan müdahale etmiş, Mısır'da Muhammed Mursi yönetimine karşı General Sisi darbesi yaşanmıştır. Nispeten Tunus, bu yeni siyasal modele daha kolay adapte olabilmıştır (Kohen, 2016). Tüm bu yaşanan gelişmeler, Batı dünyasında, bu bölgede kontrolün kaybolduğu algısının oluşmasına neden olmuştur. Batı'nın bu ülkelerde yaşanan dönüşümden beklentisi, liberal demokrasiye geçiştir. Ancak siyasal İslamcı hareketlerin güç kazanması, onlar açısından istenilen bir husus olmamıştır. Aslında bu hareketlerin ivmelenmesi, bir yandan da halkta bir tepkime olduğunun da göstergesidir. Ancak yaşanan dış müdahaleler, sürecin sağlıklı işlemini engellemiş, Arap Baharı bu sefer "Arap Kışı" olarak isimlendirilmeye başlamıştır. Bu bölgede yükselişe geçen Sağ Muhafazakâr-İslamcı oluşumlar da bundan etkisini almıştır. Burada en ağır darbeyi Mısır Müslüman Kardeşler'i yemiştir. Bir darbe ile siyasetten uzaklaştırıldıkları gibi, Muhammed Mursi idam cezası almıştır. Demokrasi ve sivil toplum kavramlarına sıklıkla vurgu yapan Batılı devletler, istemedikleri bir oluşum olan Müslüman Kardeşler'in de verilmesi için anti-demokratik General Sisi yönetimini desteklemiştir.

3. Müslüman Kardeşler Örgütü'ne Terörist Yakıştırması Yapılan Olaylar

Müslüman Kardeşler Örgütü, yaklaşık yetmiş farklı ülkede şubeleri olan ve hatta bazı örgüt mensuplarının, burada bulunmanın dışında, başka yeni örgütler de kurdukları, aslında oldukça geniş bir organizasyon şemasına sahiptir. Başka ülkelerde kurulan Müslüman Kardeşler Örgütü, Mısır'daki örgüt ile aynı ideolojiyi paylaşırsa da, çözüm reçetesine giden başka yollar benimseyebilmekte ve hatta farklı yöntemler geliştirebilmektedir. Her ülkedeki örgüt, içinde bulunduğu siyasal yönetime karşı aynı tavrı benimsememektedir. Örneğin, 1980'lerde Ürdün Müslüman Kardeşleri, siyasal sisteme başarı ile entegre olabilmişken, Suriye Müslüman Kardeşleri Hafız Esad'a karşı suikast girişiminde bulunmuştu. O halde, bir ülkedeki kolu saldırı cihadı benimsemiş,

bir diğ er ÷lkedeki kolu ise savunma cihadı uygulayan bir çatı örgütün, her ÷lkede yapılan her eylem için suçlanmasının adaletli bir yaklaşım olup, olmadığı savı, kişilerin bakış açısına göre değişmektedir. Üstelik iş in içine bir de örgüte bağı olarak kurulmuş alt yapılanmalar da eklenince, durum iyice karmaşıklaşmaktadır. Müslüman Kardeşler Örgütü'nün, özellikle 1960'lardan beri, dönemsel olarak bir terör örgütü olarak yaftalanmasının en önemli ilk nedeni budur. Örgüt, Mısır siyasal sistemi ile ters düştüğü her dönemde, terör örgütü olarak gör÷lmüş, başka dönemlerde siyasal iktidar ile çıkar çatışması yaşamadığında, siyasal sistemin bir parçası olmasına müsaade edilmiştir. Bir örgüt, terör örgütü ise, o halde neden başka dönemlerde siyasal partiler ile işbirliği yapmasına müsaade edilmiş, ya da yasaklılık durumu sonlandırılmıştır?

Örgütün saldırı cihadı çağrısı yaptığı iki kilit ÷lke ve konu bulunmaktadır. Birincisi Mısır topraklarını İngiliz tahakkümünden kurtarmak için İngiliz sömürgeciliğine karşı yaptıkları çağrı, ikincisi ise yeni kurulan İsrail devletine karşı yaptıkları cihat çağrısıdır. Bu iki çağrı da, ideolojik olarak manevi bir cihat çağrısıdır aslında. İki işgalci güce karşı, direniş verildiğine inanılmaktadır (Çakmak, 2007).

Tarihsel süreçte, hangi ÷lkede olduğuna göre, terörist eylem yapmakla suçlandıkları olaylar sıralaması şu ise şekildedir; 1948'de Mısır Başbakanı El-Nakrazi'ye yapılan suikast girişimi, 1954'de Mısır Cumhurbaşkanı Nasır'a yapılan başarısız suikast girişimi, 1979'da Suriye'de başlayan ayaklanmalarda Halep Topçu Okulu'na yapılan saldırıda 83 öğrencinin hayatını kaybetmesi, 1980'de Suriye Cumhurbaşkanı Hafız Esad'a yapılan başarısız suikast girişimi, 1981'de Suriye Müslüman Kardeşleri'nin hükümet ve askeri güçlere karşı yaptığı yüzlerce kişinin hayatını kaybettiği araçlı saldırı, Ağustos 2013'de örgüt mensuplarının tutuklanması kararı nedeniyle yapılan kilise ve karakol saldırıları, 23 Aralık 2013'de Nil Deltası'nda yapılan ve on beş kişinin hayatını kaybettiği saldırı, 14 Aralık 2013'de Mansoura şehrinde polis karakolunun dışında yapılan araçlı bombalı saldırı, 20 Mayıs 2014'de protesto olaylarını bastırmakla görevli üç polis memuruna yapılan silahlı saldırı, 30 Haziran 2014'de Cumhurbaşkanlığı Ofisi yakınında yapılan, iki polis memurunun hayatını kaybettiği bombalı saldırı (Counterextremism, 2018).

Örgütün adının şiddet ile anıldığı bu olayların ortak özelliği, münferit şiddet saldırıları olmaları ve Mısır'daki merkezi örgüt tarafından, önceden yapılmış planlı bir organizasyon sonucu, sistemli olarak gerçekleştirilmemiş olmalarıdır. Örgütün, terör örgütü olarak yaftalanmasının bir diğ er nedeni, başlangıçta örgütün bir kolu olarak kurulan, ancak zamanla Sünni Selefî İslami bir organizasyon olma ortak noktası dışında, örgüt ile hiçbir organik bağı kalmayan alt örgütlerin şiddet eylemlerinin de, Müslüman Kardeşler'e atfedilmesidir. Hamas örgütünün varlığı ve eylem şekli, bu durumun en somut örneğidir. Ayrıca, bundan çok daha önce, Mart 1948'de, bir örgüt mensubunun, bir başka üyenin İngiliz askerine saldırmak suçundan hapis cezası almasına karar veren bir yargıcı öldürmesine, Hasan El-Benna'nın karşı çıkması da, örgüte bağı bazı fraksiyonların, merkezin kontrolünden çıkabildiğine bir işarettir. Örgüt, bazı üyelerinin merkezin kararı olmaksızın, şiddet eylemi gerçekleştirdiğini

Ortadoğu'nun En Köklü İslamcı Yapılanması Olan Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Uluslararası Sistemde Algılanması

kabul etmekte ancak 1970'lerden itibaren kesin bir biçimde şiddete başvurulmamasını öğütlediğinin de altını çizmektedir. Bu duruşuyla örgüt, Sünni Selefi bir İslamcı örgüttür ancak saldırı cihadını temel almış, radikal İslamcı bir örgüt değildir (Çakmak, 2007). Onu, IŞİD ya da El-Kaide gibi silahlı cihatçı Selefi örgütler ile aynı potaya koymak, rasyonel olmanın ötesinde siyasal bir yaklaşımdır.

4. Müslüman Kardeşler'i "Terör Örgütü" Olarak Gören Ülkeler

Rusya Federasyonu, Yüksek Mahkemenin 14 Şubat 2003'te aldığı karar istinaden, Müslüman Kardeşler Örgütü'nü terör örgütü olarak görmektedir (Russia Federal Security Service, y.y.). Rusya'nın örgüte yönelik bu tür bir tavır almasının arkasında, örgütün Rusya'da hükümete karşı mücadele veren Çeçen milislerle ilişkisi ve onlara desteği olduğu iddiası bulunmaktadır.

Mısır, örgütü tarihsel süreçte defalarca yasaklı ilan etmiş ve kritik bürokratlara düzenlenen suikastları örgüte mal edip, ne zaman örgüt siyaseten güçlense, onu terör örgütü olarak ilan etmiştir. En son darbe ile iktidardan indirilen seçilmiş Cumhurbaşkanı Mursi ve 1500'den fazla kişi ulusal terör listesine alınmıştır ("Egypt's Top Appeals", 2018).

Suudi Arabistan, Müslüman Kardeşler'i bir terör örgütü olarak görmektedir. Ancak 11 Eylül Olayları'nda, ABD'ye saldırıda bulunan 19 kişinin, 15'i Suudi'dir ve yaklaşık olarak 4binden fazla Suudi, IŞİD Örgütü'ne katılmıştır. Katı İslami prensipleri uygulamayan Müslümanları kâfir gören tekfir inancı, Suudi Arabistan'ın temel doktrini olduğu gibi, IŞİD'in de temel bakış açısıdır. Buna rağmen Suudi Arabistan, terörizmi destekleyen ülke olmakla itham edilmemektedir (Gardner, 2017). Suudi Arabistan'ın müttefikleri olan, bir diğer Körfez ülkesi BAE ve Bahreyn de örgütü terör örgütü olarak görmektedir ("List of Demands", 2017). Hatta Bahreyn Dışişleri Bakanı Halid bin Ahmet al-Halifa, yaptığı açıklamada, Müslüman Kardeşler ile ilişkili olan ya da onu destekleyen herkesin terörizm ile ilgili suçlarla ilişkilendirileceğini söylemiştir (Almarri, 2017). 9 Haziran 2017'de aralarına Mısır'ı da katan dört ülke liderleri, birlikte yaptığı bir açıklamada, 59 kişi ve 12 işletmenin adını yayımlayarak, onların Katar üzerinden terör örgütleri ile bağlantılı olduklarını iddia etmişlerdir ("Saudi Arabia, UAE", 2017).

Katar, diğer Körfez ülkelerinin aksine, yaklaşık 20 yıldır Müslüman Kardeşler'i desteklemektedir. Hatta diğer Körfez ülkeleri, bu nedenle, Katar'ı terörizmi destekleyen ülke olarak yaftalamaktadır. Katar, aynı zamanda, üstü örtülü olarak, Hamas'ı ve Suriye'de bulunan ılımlı İslamcı grupları da desteklemektedir. Ancak ülke, resmi olarak bu durumu kabul etmemekte ve terörizme bulaşmış kişilerin ülkede yargılandığının altını çizmektedir (Gardner, 2017).

Öte yandan İngiliz hükümeti için örgüt, şiddet kullanımından sakındığı için bir terör örgütü değildir. 2014 yılında dönemin İngiltere Başbakanı David Cameron, ülkede bulunan Müslüman Kardeşler ile bağlantılı grupların, ulusal güvenliğe bir tehdit olup, olmadıklarını anlamak için bir inceleme yaptırttı. Hazırlanan raporda, "Örgüte üye olmak ya da onunla bağlantı halinde olmak, bir aşırılık örneğidir." denilse de, örgütün ya da örgüte bağlı grupların ülkede yasaklanması yönünde bir görüş

bildirilmemiştir. Başbakan Cameron'ın, o dönemde, Ortadoğu'daki müttefiki Mısır'ın örgüte yaklaşımından etkilenerek, böyle bir hamlede bulunduğu düşünülmüştür (Hansen, 2017; Travis & Ramesh, 2015).

ABD'nin örgüte yönelik tavrına bakılacak olursa, aslında burada da tutarsızlıklar olduğu görülmektedir. Müslüman Kardeşler ile aynı siyasal görüşü paylaşan İslamcı partiler, Ürdün, Tunus, Yemen, Bahreyn ve Kuveyt siyasal sisteminde başarı elde ederek, mecliste yer almaktadır. Ancak buna rağmen Başkan Trump, başkanlık kararı ile örgütü, ABD'nin terör örgütleri listesine almaya çalışmaktadır (Telci, 2017). Başkanın Ulusal Güvenlik Danışmanı Michael Flynn, örgütün bu kapsama alınması ve ona karşı bir takım yaptırımlar uygulanması önerisini ortaya atan isimdir ("ABD Müslüman Kardeşleri", 2017). Ancak ABD'de daha 2016 yılında Temsilciler Meclisi Adalet Komisyonu'nda Müslüman Kardeşler'i terör örgütü olarak gören karar tasarısı kabul edilmişti ("ABD İhvan'ı", 2016). ABD Yasasına göre, bir örgütü terör örgütü olarak hukuksal açıdan kabul etmenin üç temel koşulu bulunmaktadır. Öncelikle örgüt, yabancı kökenli olmalıdır. Terör faaliyetinde bulunmuş ve yine bu tür bir faaliyette bulunma olasılığı/tehdidi bulunmalıdır. Üçüncü olarak da söz konusu örgütün eylemlerinin ABD'nin güvenliğini tehdit ediyor bulunmalıdır (Baran, 2017). Müslüman Kardeşler Örgütü, bu üç özellik açısından incelendiğinde, bu kriterlere uymamaktadır.

İsrail için Müslüman Kardeşler bir düşman organizasyondur. ABD'de en önemli lobilerden olan Amerikan İsrail Halkla İlişkiler Komitesi (The American Israel Public Affairs Committee-AIPAC) tarafından "Müslüman Kardeşler Hakkında Sıklıkla Sorulan Sorular" başlıklı bir bilgilendirme yazısı hazırlanmış ve örgütün amacının İslami bir birlik sağlayarak, bu ülkeleri Halifelik düzeninde yönetmek olduğunu belirtmiştir. Yazıda, örgütün, Mısır-İsrail barış ortamını sona erdirmeyi planladığı, kadınların, diğer dinsel azınlık gruplarının ve toplumsal özgürlüklerin kısıtlanması yönünde bir yaklaşımının olduğu ve İslam'ın köktendinci bir anlayışını benimsediği vurgulanmaktadır. Örgütün direniş yanlısı olduğu ve Hamas'ı doğrudan desteklediği öne sürülmektedir. Bu noktada Müslüman Kardeşler Örgütü Lideri Muhammed Bedii'nin, 30 Eylül 2010'da, örgütün internet sitesinde yayımlanmış olan şu sözlerine yer vererek, bu iddia kanıtlanmaya çalışılmaktadır: "Gazze'deki Mücahit kardeşlerimize diyorum ki; sabırlı olun, cihada devam edin ve Allah'ın sizinle olduğunu bilin." Müslüman Kardeşler Örgütü için İsrail ile imzalanmış olan Camp David Antlaşması kabul edilemezdir. Örgüt, Filistin sorununu bir İslam sorunu olarak görüp, bu konuda aktif tutum benimsediği için İsrail ile olan bu gergin durum rasyonel gözükmemektedir (The American Israel Public Affairs Committee-AIPAC, 2011).

SONUÇ

Hasan El-Benna, anayasal parlamenter rejime karşı değilse de, insanlar arasında ayrılık yarattığı için, siyasal partilere karşı gelen bir düşündürdü. Müslüman Kardeşler Örgütü, onun bu bakış açısını önceleri benimsemişse de, özellikle 1970'lerden itibaren, değişen duruma ayak uydurabilmek için, başka siyasal partiler ile işbirliği yaparak,

Ortadoğu'nun En Köklü İslamcı Yapılanması Olan Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Uluslararası Sistemde Algılanması

onların çatısı altında seçim yarışına girmiştir. Müslüman Kardeşler Örgütü, kurulduğu günden beri, liderlerinin görüşleri doğrultusunda şekillense de, dinamik bir örgüttür ve bu nedenle liderlerin her görüşü, örgütün resmi görüşü değildir. Dolayısıyla Müslüman Kardeşler, ne sadece Hasan El-Benna'nın, ne de Seyyid Kutup'un tüm görüşlerini içselleştirmiş bir yapılanma değildir. Bu liderler, örgüte önemli düşünsel katkılar yapmıştır ancak örgüt sadece o isimlerden müteşekkil değildir.

Müslüman Kardeşler, başta Mısır olmak üzere, örgütlendiği ülkelerde ne zaman seçimlere iştirak etse, başarı elde etmiştir. 1989 yılında Ürdün'deki gibi, parlamentoda siyasal sistemi ideolojilerine uygun çerçevede değiştirecek yasal güce ulaştıklarında ise, baskı görmüş ve yasaklı ilan edilerek, sistemin dışına itilmeye çalışılmıştır.

Örgütün benimsemiş olduğu ideoloji ve yöntem, Suudi Arabistan'ınkine bir alternatiftir. İslam toplumlarında ortaya çıkan İslamcı örgütlerin ortak sorunu, hepsi bir İslam birliği kurularak, Batı merkezli sisteme karşı direnilebileceğini düşündükleri halde, her örgüt veya devlet, kendisinin lider olmasını istemektedir. Ortak noktaları, Batı karşıtlığı olduğu halde, bu oluşumlar birbirlerine rakip hale gelmektedir. Siyasal açıdan birisi güçlenince, diğerleri ona karşı tavır benimsemekte ve hatta onu sistemde aşağı çekmeye çalışmaktadır. Müslüman Kardeşler Örgütü, en eski, en köklü, organizasyon şeması ve üye sayısı bakımından en güçlü İslamcı örgüt olduğu için de, bu haliyle bir aktör olarak ön plana çıkmaktadır.

Örgütün kurulduğu günden beri amacı nettir; Batı tahakkümünden kurtulmak ve Kuran'ın referans alındığı bir İslam devleti kurmak. Örgüt, Batıda görüldüğü şekilde bir sivil toplum örgütü değildir. Üyeleri yıllar içerisinde, mücadelenin o alanda da verilmesi gerektiğini düşündükleri için, siyasette yer almışlardır. Zamanla örgütün içerisinde alt yapılanmalar ortaya çıkmış ve onlar amaca ılımlı reformist yaklaşımla ulaşmanın uzun bir yol olduğunu düşünerek, saldırı cihadını benimsemiştir. Alt grupların kontrolden çıkarak yaptığı şiddet eylemleri ya da başka ülkelerde örgüt ile benzer ideolojide kurulan diğer yapılanmaların eylemleri, örgüt bünyesinde alınan toplu bir karar olmadığı ve eylem de Müslüman Kardeşler adına yapılmadığı için, yaşanan olumsuzluklar sadece Mısır'da bulunan Müslüman Kardeşler'e mal edilmemelidir. Üstelik örgüt, 1970'lerden beri şiddet karşıtı olduğunun sürekli altını çizmektedir. Örgüt, tüm bu savunmacı özellikleriyle, İslam toplumlarında halk nezdinde ciddi bir karşılığa sahiptir.

Arap Baharı, yıllardır aynı otoriter rejimin yönetimi altında olan Ortadoğu halklarına, bu durumu değiştirme fırsatı sunmuştur. Arap Baharı Olaylarının iç ve dış dinamikleri, yani olayların kısa sürede yayılabilmesinin ve bölgede yarattığı dönüşüm gücünün kaynağı, hala net olmasa da, sonuçta ortada ne Mısır'da Mübarek, ne Libya'da Kaddafi, ne Tunus'ta Zeynel Abidin Bin Ali, ne de Yemen'de Ali Abdullah Salih kalmıştır. Müslüman Kardeşler, Mısır'da başarı elde etmiş, Mursi iktidara taşınmıştır. Bu durum, örgütün yeniden bazı ülkeler nezdinde hedef tahtasına oturtulmasına neden olmuştur. Yeni seçilmiş iktidara bir şans verilmeden, yaftalamalar başlamıştır. Bu dönemde Müslüman Kardeşler'e ilişkin yapılan ithamlara bakıldığında, örgütün, Mısır'ın Batı tipi demokratik, modern görüntüsüne son vermek istediği ve yeni anayasa düzenlemelerine İslami kurallar koyarak, modernleşmiş Mısır'ı geriletip,

İslamlaştıracağı söylemleri görülmektedir. Mısır'ın Camp David'den beri elde ettiği Batı yanlısı görünümün, Müslüman Kardeşler tarafından yok edileceği algısı yaratılmak istenmiştir.

Müslüman Kardeşler Örgütü, suikast düzenleyip, silahlı mücadelede bulunmakla itham edilmekte ve tarihten örnekler verilerek, günümüzde bazı ülkeler tarafından bir terör örgütü olarak görülmektedir. Her ne kadar tüm devletler tarafından ortak olarak kabul edilen bir tanım bulunmasa da, bir örgütün, terör örgütü olarak nitelendirilebilmesi için; sistemli ve sürekli olarak, insan kaçırma, bombalı eylemde bulunma, suikast düzenleme gibi şiddet eylemleri ile, halkın bir bölümünün ya da tamamının günlük hayatını tehdit etmesi veya hükümeti baskı altında tutarak, istenilen şekilde davranmasını sağlamaya çalışması gerekmektedir. Kurulduğu günden beri Müslüman Kardeşler'e bakıldığında, bazı örgüt mensuplarının münferit olarak adının şiddet olaylarına karışması, bunun devamlılık içermemesi, örgüt liderlerinin ısrarla şiddet dışılığa vurgu yapması ve çok uzun zamandır sosyal faaliyetlerle Mısır toplumunun bir parçası olması gibi nedenlerle, bu örgütün bir terör örgütü olarak yaftalanması ve onun radikal cihatçı Selefi örgütlerle aynı kefeye konması rasyonel değildir. Örgütün baskı ve şiddet gördüğü dönemlerin ortak özelliği, hep siyasal açıdan güçlendikleri bir sürecin devamında başlarına gelmiş olmasıdır. Müslüman Kardeşler'in belki de yapması gereken, kontrol altında tutamadığı diğer ülkelerdeki kollarıyla yollarını ayırmaktır. Bugün örgütten söz edilince, Mısır'da kurulan merkezi örgüt anlaşıldığı halde, terör yakıştırmaları yapılırken, aslında Mısır'dakinden ziyade, Suriye ya da Gazze uzantıları olan ve aslında zamanla Mısır'dakinden ayrışan yapılanmalar akla gelmektedir. Bu nedenle örgütün yeni bir yapılanmaya gitmesi, bu ithamlardan kurtulmasına katkı sunacaktır.

KAYNAKÇA

- ABD İhvan'ı Terör Listesine Aldı. (2016, Şubat 26), Timeturk, <https://www.timeturk.com/abd-ihvan-i-terror-listesine-aldi/haber-133037>, (Erişim Tarihi: 03.10.2018).
- ABD Müslüman Kardeşleri Tartışıyor. (2017, Ocak 27), Deutsche Welle, <https://www.dw.com/tr/abd-m%C3%BCsl%C3%BCman-karde%C5%9Fleri-tart%C4%B1%C5%9F%C4%B1yor/a-37294979>, (Erişim Tarihi: 03.10.2018).
- Almarri, S. (2017), "Bahrain FM: Muslim Brotherhood is a Terrorist Group", Al-Jazeera News, <https://www.aljazeera.com/news/2017/07/bahrain-fm-muslim-brotherhood-terrorist-group-170706140931861.html>, (Erişim Tarihi: 04.10.2018).
- Arap Baharı'nda Beklenmedik 10 Sonuç. (2013, Aralık 13), BBC News, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/12/131213_arap_bahari, (Erişim Tarihi: 01.10.2018).
- Arap Baharı'nın Başarılı Örneği: Fas. (2012, Mart 19), TRTHABER, <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/arap-baharinin-basarili-ornegi-fas-33136.html>, (Erişim Tarihi: 01.10.2018).

Ortadoğu'nun En Köklü İslamcı Yapılanması Olan Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Uluslararası Sistemde Algılanması

- Azoulay, R. (2015), "The Power Of Ideas: The Influence Of Hassan Al-Banna And Sayyid Qutb on the Muslim Brotherhood Organization", *Przeglad Strategiczny*, Sayı: 8, 171-182.
- Baran, D. (2017), "Müslüman Kardeşler Terörist İlan Edilebilir Mi?", *Dünya Bülteni*, <https://www.dunyabulteni.net/haber-analiz/musluman-kardesler-terorist-ildilebilir-mi-h394519.html>, (Erişim Tarihi: 04.10.2018).
- Bedford Row International. (2015), "The History of the Muslim Brotherhood", London, <http://9bri.com/wp-content/uploads/2015/04/Report-on-the-History-of-the-Muslim-Brotherhood1.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.01.2019).
- Bennett-Jones, O. (2014), "Tunus, Arap Dünyasına Örnek Olabilir Mi?", *BBC NEWS*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141204_tunus_arap_bahari, (Erişim Tarihi: 02.10.2018).
- Bulut, N. (1994), "Hasan El-Benna", *Haksöz Dergisi*, <http://www.haksozhaber.net/okul/hasan-el-benna-579yy.htm>, (Erişim Tarihi: 10.01.2019).
- Counterextremism. (2018), "The Muslim Brotherhood", <https://www.counterextremism.com/threat/muslim-brotherhood>, (Erişim Tarihi: 20.09.2018).
- Çakmak, C. (2007), "Müslüman Kardeşler Bir Sivil Toplum Örgütü Mü?", *Akademik Ortadoğu*, 2 (1), 69-98.
- Egypt's Top Appeals Court Overturns 'Terror List' Ruling on Morsi. (2018, Temmuz 4), *Al Jazeera News*, <https://www.aljazeera.com/news/2018/07/egypt-top-appeals-court-overturns-terror-list-ruling-morsi-180704171711654.html>, (Erişim Tarihi: 20.01.2019).
- El-Benna, H. (2016a), *Risaleler*, (Çev.) Mehmet Akbaş, Recep Songül, Mehmet Eren ve Ahmet Akbaş, İstanbul, Nida Yayıncılık.
- El-Benna, H. (2016b), *İslam ve Siyaset*, (Çev.) Gamze Özden, İstanbul, Beyan Yayınları.
- El-Benna, H. (2017), *Müslüman Kardeşler Teşkilatı*, (Çev.) H. Hüseyin Yılmaz, İstanbul, Özgü Yayınları.
- Ertosun, E. ve Topak, P. (2016), "11 Eylül Sonrası Ortadoğu'da Din, Terör ve Siyaset: Müslüman Kardeşler Örneği", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 42, 557-571.
- Ganim, İ. El-B. (2000), "Hasan el-Benna", *İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr>, (Erişim Tarihi: 20.09.2018).
- Ganim, İ. El-B. (2015), *Hasan El-Benna'nın Siyasi Düşüncesi*, İstanbul, Ekin Yayınevi, 2. Baskı.
- Gardner, F. (2017), "Katar Krizi: Süre Doldu, Şimdi Ne Olacak?", *BBC News*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40488195>, (Erişim Tarihi: 05.02.2019).
- Görgün, H. (2000a), "Seyyid Kutup", *İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/>, (Erişim Tarihi: 20.09.2018).
- Görgün, H. (2000b), "Mısır Dışındaki İhvan-ı Müslimin Hareketi", *İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/>, (Erişim Tarihi: 20.09.2018).

- Guitta, O. (2010), "Muslim Brotherhood Parties in the Middle East and North Africa (MENA) Region", Center for European Studies, https://issuu.com/centreforeuropeanstudies/docs/muslim_brotherhood_parties, (Erişim Tarihi: 20.03.2019).
- Hansen S. J. ve Gaas, M. H. (2017), "Why Examine the Muslim Brotherhood after the Arab Spring?", The Muslim Brotherhood Movement in the Arab Winter, (Ed.) Stig Jarle Hansen, Mohamed Husein Gaas ve Ida Bary, Harvard Kennedy School Belfer Center for Science and International Affairs, 1-5.
- Hansen, S. J. (2017), "O Brotherhood, What Art Thou?", Foreign Affairs, <https://www.foreignaffairs.com/articles/2017-03-24/o-brotherhood-what-art-thou>, (Erişim Tarihi: 10.11.2018).
- Ibrahim, S. E. (1982), "An Islamic Alternative in Egypt: The Muslim Brotherhood and Sadat", Arab Studies Quarterly, 4 (1/2), 75-93.
- Kalaycı, R. (2018), Uluslararası Sistemin, Siyasal Kültürün ve Rejimin/Devlet Yapısının Dış Politikaya Etkileri: İran, Mısır, Suudi Arabistan, Türkiye, İstanbul, Gündoğan Yayınları.
- Kohen, S. (2016), "Arap Baharı Beş Yıl Sonra Ne Halde?", Milliyet Gazetesi, <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/sami-kohen/arap-bahari-bes-yil-sonra-ne-halde--2184904>, (Erişim Tarihi: 01.12.2018).
- Köse, F. (2014), Ortadoğu'da İslamcı Siyasetin Rol Modeli: İhvan-ı Müslimin-Müslüman Kardeşler, İstanbul, Ozan Yayıncılık.
- Kutup, S. (2018), Yoldaki İşaretler, (Çev.) Salih Uçan, İstanbul, Teklif Yayınları.
- Kutup, S., El-Benna, H., Mevdudi. (2016), İslam'da Cihad, (Çev.) H. Hüseyin Yılmaz, İstanbul, Özgü Yayınları.
- Külye, R. (2014), Ortadoğu'da Din Temelli Bir Sosyal Hareket Olarak Müslüman Kardeşler, İstanbul, Nida Yayıncılık.
- List of Demands on Qatar by Saudi Arabia, Other Arab Nations. (2017, Haziran 23), The Associated Press. <https://www.apnews.com/5cc851151a9d4034aab2ca04a35ab69a>, (Erişim Tarihi: 03.12.2018).
- Martini, J., Kaye D. D. ve York, E. (2012), The Muslim Brotherhood, Its Youth, and Implications for U.S. Engagement, RAND Corporation.
- Özbadem, F. (2016), *Seyyid Kutup*, İstanbul, Sude Yayınları.
- Özhasar, İ. ve Elbinsoy, İ. (2017), Modern Dönem İslam Ülkeleri: Afrika, Cilt: 1, İstanbul: TİRE Yayınları.
- Özkan, M. (2014), Mısır Dış Politikası: Dünü, Bugünü ve Sorunları, SETA Analiz, <https://www.setav.org/misir-dis-politikasi-dunu-bugunu-sorunlari/>, (Erişim Tarihi: 15.03.2019).
- Russia Federal Security Service, y.y., "A Unified List of Organizations Including Foreign and International Organizations That Have Been Recognized As Terrorist By Russian Law", <http://www.fsb.ru/fsb/npd/terror.htm>, (Erişim Tarihi: 03.04.2019).

Ortadoğu'nun En Köklü İslamcı Yapılanması Olan Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Uluslararası Sistemde Algılanması

- Saudi Arabia, UAE and Egypt Issue Qatar-Linked Terrorism List. (2017, Haziran 9), The National, <https://www.thenational.ae/world/saudi-arabia-uae-and-egypt-issue-qatar-linked-terrorism-list-1.51035>, (Erişim Tarihi: 07.04.2019).
- Stacher, J. (2008), "Brothers in Arms? Engaging the Muslim Brotherhood in Egypt", Institute for Public Policy Research, 10.
- Telci, İ. N. (2017), "ABD'nin Müslüman Kardeşler Politikasının Çıkamazları", <https://www.setav.org/abd-nin-musulman-kardesler-politikasinin-cikmazlari/>, (Erişim Tarihi: 17.04.2019).
- The American Israel Public Affairs Committee-AIPAC. (2011), "Frequently Asked Questions on the Muslim Brotherhood", https://www.aipac.org/-/media/publications/policy-and-politics/aipac-analyses/issue-memos/2011/02/faqs_the_muslim_brotherhood.pdf, (Erişim Tarihi: 19.04.2019).
- Travis, A. ve Ramesh, R. (2015), "Muslim Brotherhood are Possible Extremists, David Cameron Says", The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2015/dec/17/uk-will-not-ban-muslim-brotherhood-david-cameron-says> (Erişim Tarihi: 24.04.2019).
- Ülger, İ. K. (2016), "Müslüman Kardeşler Teşkilatı İdeolojisi ve Mısır Siyaseti Üzerindeki Etkileri", Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(2), 131-151.
- Varlı, İ. (2011), "Ortadoğu, Emperyalizm ve AKP'ler", Birgün Gazetesi, <https://www.birgun.net/haber-detay/ortadogu-emperyalizm-ve-akp-ler-12523.html>, (Erişim Tarihi: 02.05.2019).
- Wickham, C. R. (2013), The Muslim Brotherhood: Evolution of an Islamist Movement, USA: Princeton University Press.
- Yavuz, Y. Ş. (2000), "İhvan-ı Müslimin", İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/>, (Erişim Tarihi: 06.05.2019).
- Zollner, B. (2009), The Muslim Brotherhood Hasan al-Hudaybi and Ideology, Routledge, USA.

